

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Athar Alak

Hedersmord – distinktionen mellan Iraks och Sveriges straffrätt

Examensarbete
20 poäng

Helén Örnemark Hansen

Straffrätt

HT 2004

Innehåll

SAMMANFATTNING	4
FÖRORD	5
FÖRKORTNINGAR	6
1 INLEDNING	7
1.1 Introduktion till ämnet	7
1.2 Syfte och frågeställning	7
1.3 Avgränsning	8
1.4 Material och metod	8
1.5 Disposition	8
2 MORD ELLER HEDERSMORD?	10
2.1 Svensk gällande rätt	10
2.1.1 Mord eller dråp?	10
2.1.2 Straffmätning	11
2.1.3 Hedersmord?	13
2.2 Iraks gällande rätt	14
2.2.1 Irakiska rättssystemets byggnad	14
2.2.2 Mord	16
2.2.3 Hedersmord	17
3 HEDERSBEGREPPET	19
3.1 Inledning	19
3.2 Islam och islamiska feminister	19
3.3 Bourdieu	20
3.4 Mary Wollstonecraft	23
3.5 Hedersbegreppet enligt Amnesty	25
4 HEDERSMORD: FÖRMILDRANDE ELLER FÖRSVÅRANDE?	27
4.1 Inledning	27
4.2 Bakgrunden till mordet på Pele	27

4.3	Försvårande i Sverige	29
4.4	Ett ursäktligt brott att döda sin dotter i Irak	32
5	MOTSTRIDIGA INTRESSEN	35
5.1	Gärningsmannens rättssäkerhet	35
5.1.1	Rättssäkerhet i svensk historia	35
5.1.1.1	Haijbyaffären	35
5.1.1.2	Kejneaffären	35
5.1.2	Rättssäkerhets begreppet	36
5.1.3	Effektivitet	38
5.2	Ne bis in idem	40
5.2.1	Ne bis in idem- regelns historiska utveckling	41
5.2.1.1	Den historiska utvecklingen i Sverige	41
5.2.1.2	Ne bis in idem- regelns internationella historiska utveckling	42
5.2.2	Ne bis in idem- regeln idag	43
5.2.2.1	Ne bis in idem- regeln i dagens svensk rätt	43
5.2.2.2	Internationella rätten och ne bis in idem- regeln	45
5.3	Brottsoffret	47
6	OLIKA SKYDDSINTRESSEN	49
6.1	Inledning	49
6.2	Brottsoffretsskydd eller gärningsmannens rättssäkerhet?	49
6.3	Vilka är brottsoffer och vilka är gärningsmän i Irak?	54
7	SLUTSATS	56
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	57
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	58

Sammanfattning

I samband med BrB tillkomst tillfördes nya gränsdragningar för skillnaden mellan mord – normalgradens uppsåtligt dödande av en person, och dråp som reglerar mord av mindre grova graden av ett dödande. Detta innebär att bestämmelserna idag är föremål för en gradering av brottets grovhet till skillnad från tidigare.

I 29 kap 2 § BrB uppräknas de omständigheter som betraktas vara av försvårande karaktär och som av domstol bör beaktas vid en bedömning. Frågan är då om gradindelningen redan betraktats i brottsbestämmelsens särskilda paragraf beaktas inte 29 kap 2 §. Detta innebär att 2 § olika punkter inte bör betraktas som uttömmande utan endast av ledande natur.

I Irak finns dock ingen särskild bestämmelse för straffvärdes gradering utan den finns endast i den enskilda brottsartikeln.

Skillnaden mellan irakisk och svensk straffrätt är att den irakiska strafflagen innehar en särskild bestämmelse för hedersbevarande brott. Detta betyder att det i Irak anses som en ansvarsbefriande grund att begå ett mord med hedersmotiv.

Sociologen Bourdieu beskriver att hedern har grund i den manliga dominansen som är ett historiskt arv vilken inte är medfödd som han kallar för ”det symboliska våldet”. Han menar att det symboliska våldet, vilket är känt och erkänt av både mannen och kvinnan, är en livsstil.

En allmän definition och uppfattning om vad rättssäkerhet är, att en medborgare i förväg har möjlighet att förutse vilka handlingar som är straffbelagda. Vidare om ett brott begås av en medborgare, att denna kan försäkra sig om att lagen inte tillämpas med godtycklighet gentemot denne. Peczenik menar dock att detta skall kompletteras med ett etiskt värde för att rättssäkerhet skall uppfyllas. I svensk grundlag gestaltas detta skydd i bland annat legalitetsprincipen.

När en dom vinner laga kraft får ansvarsfrågan inte tas upp igen till prövning *ne bis in idem*- regeln. Regeln finns reglerad i 2 kap 5a § BrB. Denna regel har sedan 70- talet genomgått många förändringar.

Förord

Idag sätter jag punkt för denna uppsats och för de juridiska studierna i Lund. Under tiden som jag skrev denna uppsats har en blandning av känslor stormat mitt inre, om inte rätt stöd hade funnits till mitt förfogande hade jag nog inte orkat fortsätta skriva i ämnet.

Jag vill tacka min familj och vänner som har varit ett verkligt stöd under arbetets gång. Jag vill även tacka de för all inspiration jag fick i samband med de diskussioner vi förde med en kopp kaffe framför oss.

Jag vill tacka domaren Zuhair Kadhum Abbud för allt stöd och hjälp jag fick för att uppnå bästa resultat.

Sist men inte minst vill jag tacka min handledare Helén Örnemark Hansen för all hjälp och uppmuntran jag fick.

Förkortningar

BrB	Brottsbalken
HD	Högsta domstolen
HovR	Hovrätten
TR	Tingsrätten

1 Inledning

1.1 Introduktion till ämnet

Ett barn söker skydd hos sin familj när det möter fara, men vem skall ett barn som känner sig hotat av familjen vända sig till?

Under de senaste tjugo åren har ett nytt fenomen uppmärksammats i Sverige nämligen de så kallade hedersrelaterade brott. En ny negativ och okänd trend skapades och fick benämningen hedersmord. Fenomenet innebär att det svenska samhället än idag befinner sig i en förtvivlans situation och man vet inte hur man ska angripa detta fenomen och utrota det. Är detta fenomen väldigt olik det vi kallar "svartsjukedrama"? Är inte hedersmord en annan form av svartsjukedrama?

Till följd av de uppmärksammade hedersmorden vidtog regeringen en rad olika åtgärder för att i ett försök bekämpa den nya negativa trenden. Tyvärr är mörkertalet stort och de fall som uppmärksammas är bara toppen av isberget.

Domstolarna har inte haft ett annat alternativ än att bedöma brotten som mord, men detta har diskuterats och många förespråkar en särskild bestämmelse för hedersmord.

Är en särskild bestämmelse för hedersmord lämplig och fördelaktig för offren?

1.2 Syfte och frågeställning

Syftet med min uppsats är att utreda så många aspekter som möjligt vilka bör uppmärksammas i samband med ett hedersmord, detta med fokus på RH 2000:84 som ett typfall och exempel. Med hjälp av rättsfallet ämnar jag att analysera och följa upp HovR resonemang och domslut i frågan.

Hedersmord är av naturliga skäl av känslig karaktär då det ofta är fråga om en intern familjeangelägenhet. Familjen har oftast andra värderingar och kulturell bakgrund som oftast inte är lätt att förstå sig på av det svenska rättsväsendet. Just därför att det svenska rättssystemet är utformat för det svenska samhället med de svenska värderingar och traditioner som grundval. I samband med den stora invandringen till Sverige möttes det svenska samhället av fenomenet och bildade en livlig debatt inom samhällets alla yrkesområden.

Eftersom den nya negativa trenden är svår att förstå sig på och relativt mörklagd anser jag att fallen som kommit upp till prövning bedömdes med

juridiska brister och luckor som hindrat ett fullständigt och klart skydd för brottsoffer men även för gärningsmännen. Jag försöker med hjälp av RH 2000:84 hitta dessa brister och göra en jämförelse för hur fallet bedömts i olika rättssystem där kulturerna skiljer sig markant, för belysningens skull.

För att kunna uppfylla uppsatsens syfte ställer jag upp följande huvudsakliga frågeställningar:

- Hur är lagbestämmelserna för hedersmord respektive mord utformade i Sverige och Irak?
- Varför anses hedersmord vara en försvårande omständighet i Sverige men förmildrande omständighet i Irak?
- Vilka skäl ligger bakom de olika skyddsintressen som det värnas om i dessa två olika rättssystem?
- Slutligen: Varför begås hedersmord?

1.3 Avgränsning

Ämnet är oerhört brett och till stor del outforskad vilket innebär att jag är tvungen att begränsa mig i mitt arbete. Jag försöker i mitt arbete att belysa så många aspekter som möjligt för att ge en helhetsbild av ämnets komplexitet. Av utrymmes- och tidsskäl är många perspektiv exkluderade. Jag håller mig enbart till relationen mellan gärningsman och offer i samband med ett hedersmord. En intressant infallsvinkel som inte belyses i uppsatsen är exempelvis den andra förälderns eller andra närståendes roll före och efter ett hedersmord.

1.4 Material och metod

Det saknas juridisk forskning i området hedersmord och hedersrelaterade brott som förekommer i samhället. Jag har därför i huvudsak använt mig av närliggande material som jag knyter ihop till ämnet och analyserar det på ett sätt för att komma fram till mina mål i arbetet. Jag använder mig av teorier som direkt eller indirekt behandlar begreppet heder. Vidare använder jag mig av svensk och irakisk lagtext för att få förståelse för lagstiftarens tankegång. Jag har även tagit del av Amnestys definition av begreppet heder.

1.5 Disposition

Arbetet består av tre huvuddelar där de två första delarna följs av två analyser. I den första delen redogörs det i arbetets första kapitel en kort beskrivning av gällande rätt i Irak och Sverige. I det andra kapitlet redovisas relevant teori för att definiera begreppet heder. Slutligen avslutas delen med en analys där jag diskuterar varför det i Sverige och Irak har valts att använda heder antingen som förmildrande eller försvårande omständighet vid ett hedersmord.

Den andra delen börjar med ett kapitel vilken redogör för gärningsmannens rättssäkerhet och brottsoffrets skydd. Detta kapitel följs av arbetets andra analys som diskuterar varför det i Irak och Sverige har valts att skydda olika intressen i lagstiftningen.

Avslutningsvis presenteras det i arbetet en slutsats som knyter ihop alla de föregående delarna i arbetet.

2 Mord eller hedersmord?

2.1 Svensk gällande rätt

2.1.1 Mord eller dråp?

I den äldre svenska lagen drogs gränsen mellan mord och dråp efter det faktum i fall gärningen begås med begått mod eller av hastigt mod. Detta innebar att svårighetsgraden lades på den omständigheten ifall gärningen varit överlagd eller inte. Straffrättskommittén ansåg att ett icke överlagt mord skulle kunna bedömas minst lika grovt som ett överlagt mord i vissa fall. Förhållandet ändrades i samband med BrB tillkomst och istället tillfördes nya gränsdragningar, mord gäller därmed för normalgradens uppsåtligt dödande av en person, medan dråp anses skall reglera mord av den mindre grova graden av ett dödande. Detta innebär att bestämmelserna idag är föremål för en gradering av brottets grovhetsart till skillnad från tidigare.¹

Ett exempel som skulle kunna illustrera denna graderings fördelar är om en kvinna länge planerar att döda sin man då han under en längre tid och i hög grad misshandlat henne fysiskt och psykiskt. Enligt straffrättskommittén kan detta inte förefalla som annat än en mildare grad av ett uppsåtligt dödande, det vill säga dråp.²

Ett annat exempel som skulle kunna illustrera det motsatta förhållandet torde vara om en man oplanerat och hastigt begår ett mord i samband med ett rån han utför. Detta kan orimligtvis betraktas som mindre än mord, det vill säga frågan kan inte falla under dråp.³

Det görs en samlad bedömning av samtliga omständigheter för att avgöra huruvida gärningen skall betraktas som mindre grov. Departementschefen ville tydligt markera att ett uppsåtligt dödande är ett allvarligt brott och därför skall mord upptas som huvudstadgande. Detta medan dråp endast skulle föreligga vid undantagsfall, och det vid de fall där det med hjälp av en samlad bedömning talar för ett mindre grovt brott.⁴

Vilka omständigheter talar då för ett grovt respektive mindre grovt dödande av en person?

Enligt straffrättskommittén är det särskilt farligt om en person uppsåtligt dödar en annan i ett led av en plan för genomförande av ett annat brott.

---

¹ Holmqvist Lena m fl, *Brottsbalken En kommentar del 1 (1 – 12 kap)*, Stockholm 2002, 3:17.

² a.a. 3:19.

³ Ibid.

⁴ Ibid.

Gärningen skall vidare betraktas som särskilt svår ifall dödandet skett på ett sätt som för allmänheten är svår att upptäcka och om offret behövt utstå onödigt lidande. Sammanfattningsvis menar straffrättskommittén att domstolen vid en samlad bedömning skall särskilt betrakta de omständigheter då gärningen har i syfte att främja ett annat brott eller om gärningsmannen visar synnerlig hänsynslöshet och grymhet.⁵

Bland de omständigheter vilka bör betraktas som grymma uppräknas dödande genom förgiftning av mat och dryck, att på ett sätt lura in offret att utsätta sig för fara, att offret behövt utstå misshandel och därmed befunnit sig i ett hjälplöst tillstånd och slutligen nämns att även vissa sexualmord bör betraktas som synnerligen hänsynslösa vilka är fall där mordbestämmelsen bör tillämpas.⁶

Andra omständigheter som inte uppräknas av straffrättskommittén men som ofta anses höra till den grövre graden av ett dödande är då gärningsmannen utnyttjat en allmän fara eller nöd såsom eldsvåda, uppror, mörkläggnings eller fiendlig invasion eller dylik. En omständighet som av straffrättskommittén inte kunnat placeras vare sig som en försvårande eller förmildrande omständighet är den då gärningsmannen är en nära anhörig till offret. Det har i vissa fall bedömts som en försvårande omständighet medan det i andra fall har ansetts måste bedömas som en förmildrande omständighet.⁷

2.1.2 Straffmätning

I 29 kap BrB regleras ramen för bedömningen av ett straff, denna bedömning torde falla inom det aktuella brottets straffskala. I 1 § i nämnda kapitel stadgas det att ett straff skall bestämmas inom ramen för den lämpliga straffskalan efter brottet eller den samlade brottslighetens straffvärde, det vill säga hur ett straff skall värderas. Vid bedömningen av straffvärdet skall det göras en helhetsbedömning där skadan, kränkningen eller faran som gärningen inneburit måste beaktas. Vidare skall även gärningsmannens motiv bakom gärningen och dennes insyn inkluderas i bedömningen, det vill säga huruvida den tilltalade insett eller borde ha insett utgången av sin gärning.

I 2 § uppräknas de omständigheter som betraktas vara av försvårande karaktär och som av domstolen bör beaktas vid en bedömning. Paragrafens olika punkter skall inte betraktas som uttömmande utan endast av ledande natur. Omständigheterna som upptas i denna paragraf har samma baktanke som gradindelningen för de olika straffbestämmelserna i straffrätten. Skillnaden är dock den att gradindelningen inte ger utrymme för domstolen att beakta andra omständigheter än de som nämns, medan 29 kap 2 § är

---

⁵ Holmqvist Lena m fl, *Brottsbalken En kommentar del 1 (1 – 12 kap)*, Stockholm 2002, 3:20.

⁶ a.a. 3:21.

⁷ Ibid.

allmänt hållen och därför kan andra omständigheter än de som räknas upp beaktas.⁸

Om det i en straffbestämmelse anges sådan omständighet som upptas i 29 kap 2 § finns det ingen anledning för domstolen att ytterligare beakta omständigheten som försvårande i straffmätningen.⁹

I 2 § 1 p tas det subjektiva överskottet upp. Det vill säga i de fall gärningsmannen har för avsikt att åstadkomma mer skada i samband med en gärning än vad det i egentligen uppstår. Om domstolen bedömer att gärningsmannens uppsåt sträcker sig längre än händelseförloppet han orsakat kan det leda till ett förhöjande i bedömningen av straffvärdet.¹⁰

I 2 § 2 p understryks särskild hänsynslöshet som en försvårande omständighet i bedömningen av straffvärdet. I denna punkt åsyftas den hänsynslöshet som tillkommer utöver den normalgradens hänsynslöshet vilken ingår i ett brott och som redan uppfyller rekvisiten för brottet i en straffbestämmelse.¹¹

Ett exempel som kan illustrera detta är: Ett rån som begås under pistolhot bedöms som grovt rån, om man dessutom skjuter ett varningsskott i luften betraktas det som särskilt hänsynslöst i straffvärdebedömningen.

2 § 3 p berör personer som befinner sig i en särskild skyddslös ställning. Till dessa hör barn, handikappade och äldre personer.

4 p verkar vara en komplettering till den föregående punkten. I punkten stadgas det att den som grovt utnyttjar sin ställning eller missbrukar ett särskilt förtroende är att anse som en person vilken begår en gärning med en försvårande omständighet i bedömningen.¹²

Under 5 p upptas den omständigheten då det förekommer allvarligt tvång. Det vill säga att någon till exempel utnyttjar sitt barns ungdom eller beroendeställning till att förmå denne att medverka vid ett brott.

6 p tar hänsyn till organiserad brottslighet som bedrivs med särskild noggrannhet och i stor omfattning.

Skyddet för brott med inslag av en kränkning i motivet uppställs i 7 p. I denna punkt betraktas brott som begås med bakgrund av offrets sexuella läggning, etniska bakgrund eller hudfärg.¹³

---

⁸ Holmqvist Lena m fl, *Brottsbalken En kommentar del II*, Stockholm 2002, 29:11ff.

⁹ Ibid.

¹⁰ Ibid.

¹¹ Ibid.

¹² Ibid.

¹³ Ibid.

Juli 2003 trädde en ny punkt in i 29 kap 2 §, 8 p tillkom för att särskilt tillvarata barns skydd. Denna punkt tar tillvara i synnerhet den omständighet då ett barns trygghet och tillit till en närstående skakas och utnyttjas i samband med ett brott. Bestämmelsen sträcker sig till att även ge barn skydd då ett brott riktar sig mot ett till barnet närstående person. Ett exempel är om ett barn bevittnar en misshandel riktad mot en syster, bedöms det som en försvårande omständighet i straffvärdet.

2.1.3 Hedersmord?

En debatt har förts kring ett införande av en särskild bestämmelse för just hedersmord i Sverige. Ett införande för med sig både för- och nackdelar. Förespråkare för ett införande poängterar att en bestämmelse är en markering för att det svenska rättssystemet inte tolererar hedersmord och att ett sådant brott måste föranleda hårda och klara konsekvenser.

Kritiken mot ett sådant införande menar istället att en bestämmelse inte kommer att ge den effekt man önskar, vidare anses en sådan bestämmelse överflödigt och diskriminerande i förhållande till andra hedersrelaterade brott.

Det är värt att tillägga att lagstiftningsåtgärder i form av förebyggande karaktär även är förslagen. Det är fråga om exempelvis skärpt reglering för barnaäktenskap men också hårdare tag i besöksförbudslagen.

2.2 Iraks gällande rätt

2.2.1 Irakiska rättssystemets byggnad

Irak låg i början av 1900- talet under den brittiska kolonialmakten men kolonialmakten lämnade inte några spår efter sig det juridiska systemets struktur. Istället är den irakiska rätten i stor utsträckning präglad av den franska rätten. Detta hindrar inte att den islamiska rätten är den ledande i landet i särskilt straffrätten och familjerätten. Iraks rättssystem hör därför till vad Bogdan kallar för blandade rättssystem.¹⁴

I Irak utgör den islamiska rätten – Sharian – den grundläggande basen i det irakiska rättssystemet. Denna är ett rent religiöst regelsystem för mänskligt beteende och motsvarar den kanoniska rätten. Sharian är en idealrätt vilken studeras av rättslärdar och har i bland annat Irak fått ett starkt fäste i särskilt straffrätten.¹⁵

Det är mycket svårt för muslimer att skilja mellan religiösa och rättliga föreskrifter då de kommer in i varandra och då en fullständig klar linje inte avskiljer dessa åt. Likaså är det svårt att skilja mellan en präst och en jurist då det inte sällan krävs av en präst att uttala sig i juridiska angelägenheter som relativt är bindande för en grupp muslimer.¹⁶

Den högsta och mest centrala rättskällan är koranen. Denna är uppdelad i 30 huvuddelar vilka sammanlagt omfattar 114 kapitel som i sin tur är uppdelade i 6 200 verser. Endast 3 % av koranens omfattning avser det som väsentligt uppfattar juridiskt präglade angelägenheter där trettiotal av de reglerar frågor av straffrättslig karaktär.¹⁷

Nästfallande källa är sunnan som är en beskrivning av Mohammeds uttalanden, handlingar och beteenden vilka skall betraktas som förebild för de rättstroga muslimerna. Dessa beskrivningar har framställts av författare på 800-talet och grundade sig på redan etablerade berättelser och traditioner som är ansedda av ögonvittnen i Mohammeds närhet. Sunna används som en kompletterande källa till koranen, i de fall koranen inte ger vägledning i en särskild fråga försöker de rättstroga att hitta svaret i sunnan.¹⁸

Vidare finnes de rättrognas tolkningar av väldigt stor betydelse och har en stor tyngdkraft i den islamiska rätten, därför betraktas dessa som en sekundärkälla till koranen och sunnan. Det råder ingen enighet om en rättrognas tolknings räckvidd och omfattningen för allmänhetens bundenhet.

---

¹⁴ Bogdan Michael, *Komparativ rättskunskap*, andra upplagan, s. 83.

¹⁵ a.a. s.190ff.

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Ibid.

Vissa menar på att det måste råda enighet bland alla rätttrogna för att en tolkning skall vara godtagbar. Tolkningar av rättsfrågor sker i form av rättsutlåtande av auktoriteter och kallas fatwa.¹⁹

En muslimsk rättsförfattare är skyldig att följa de klassiska texternas nedtecknade förda av de äldre författarna. En modern författare är således förbjuden att lägga till något i de klassiska författningars slutsatser. Det råder dock en skillnad mellan shiamuslimers och sunnimuslimers anseende om detta statiska uppläggsförbud.

Dessa juridiska texter gör det möjligt för en domare att kunna hitta information författad på ett modernt språk samtidigt som denne kan dra sina slutsatser och domar med säkerhet att de inte avviker från de klassiska skrifterna. Denne behöver inte heller gå tillbaka till primärkällorna koranen och sunnan.²⁰

För att kunna anpassa sig till dagens samhälle använder sig de islamiska rätttrogna av analogitillämpning i mycket stor utsträckning. Tillämpningens betydelse har lett till att den för vissa muslimska grupper och skolor betraktas som en självständig fjärde rättskälla.²¹

Det är viktigt att poängtera att de muslimska reglerna ofta är allmänt utformade och ger därför domarna ett stort tolkningsutrymme. Detta är en möjlighet vilken används flitigt av muslimska domare för flexibla och mer samhällsanpassade domar vilka kan vara överensstämmande med dagens moderna värderingar.²²

Som ovan nämnt är Iraks domstolsorganisation utformad med inspiration av den franska strukturens utformning. Den är uppbyggd dels i specialdomstolar, dels i allmänna domstolsinstanser. Specialdomstolarna omfattar bland annat det som kan kallas "ungdomsdomstolen"²³. I denna handläggs ärenden där gärningsmännen är ungdomar och minderåriga, i denna är det en domare som dömer i fallen.^{24 25}

Gällande de allmänna domstolarna är de uppbyggda på ett treinstanssystem som i stora drag kan jämföras med den svenska instansstrukturen. Den första instansen som motsvarar de svenska tingsrätterna omfattas av tre dömande domare. Likaså förefaller det i den andra instansen, men de sistnämnda ansvarar för ett större geografiskt område. Detta kan jämföras

---

¹⁹ Bogdan Michael, *Komparativ rättskunskap*, andra upplagan, s. 192.

²⁰ Ibid.

²¹ Ibid.

²² a.a. s.193

²³ Min egen tolkning av domstolens benämning.

²⁴ Intervju med domaren Zuhair kadhum Abbud 2004 11 29. Han var verksam domare i Bagdad i Irak sedan 70- talet och fram till 1999. Han flyttade till Sverige 2000 och bor sedan dess i Malmö och fungerar som en rådgivare för svenska domare och myndigheter i irakiska juridiska frågor.

²⁵ Intervju med domaren Zuhair Kadhum Abbud. 2004 11 29.

med de svenska hovrätterna. I den högsta instansen finnes det 32 domare och är den högsta och enda domstolen i landet.²⁶

2.2.2 Mord

Som ovan nämnt är den irakiska straffrätten baserad på Sharian liksom de flesta staterna i mellanöstern. Den irakiska rätten är dessutom starkt påverkad av ättsamhällets normer och traditioner. Detta innebär att den irakiska rätten är uppbyggd på ett sätt som främst är till för att skydda den patriarkala strukturen i samhället.

I den irakiska rätten innehar kvinnan i både teorin och i praktiken mannens halva rätt och värde, trots portalbestämmelsen om allas likhet inför lagen. Paradoxen kan tolkas med den blandning av rättskulturer som finns i den irakiska rätten som bidrar till lagkonkurrens och luckor i lagen.²⁷

I den irakiska rätten regleras de försvårande omständigheterna i art 111. När det är fråga om förmildrande omständigheter finns det inget stadgande som vägleder domstol i sina straffvärdebedömningar. Istället regleras de förmildrande omständigheterna i praxis som i sin tur kompletterar varje enskild brottbestämmelse i strafflagen. Det innebär att det inte finns allmänna regleringar som ger domstolar vägledning gällande de förmildrande omständigheterna.²⁸

I art 405 i den irakiska strafflagen stadgas det om normalgradens uppsåtliga dödande. I bestämmelsen stadgas påföljden från ett år till livstidsfängelse. Denna artikel kan jämföras med den svenska regeln 3 kap 2 § BrB om dråp i sitt innehåll och sin innebörd. Skillnaden är dock att art 405 betraktas som huvudregeln och utgör motsvarandevis den i svensk rätt uppfattad normalgradens uppsåtligt dödande av en person.²⁹

Art 406 är dock det grövre brottet av uppsåtligt dödande. Artikelns stadgar upp till avrättnings straffpåföljd. I denna artikel beskrivs vilka omständigheter som skall anses vara av en grövre karaktär. Artikel 406 ger en allmän beskrivning som kan motsvara det svenska begreppet för ”hänsynslöshet och råhet”. Ett exempel som kan ge klarhet är om en person uppsåtligt dödar en annan och sedan styckar kroppen.³⁰

Gradindelningen innebär sammanfattningsvis att den irakiska rätten lägger ribban för dråp som den lägsta nivå av ett uppsåtligt dödande av en person. Skillnaden mellan den irakiska och svenska rätten är dock att den irakiska rätten betecknar dråp som normalgradens uppsåtligt dödande av en person. Om man gör en jämförelse mellan den svenska och den irakiska betydelsen för dråp, skulle den irakiska betydelsen falla på det som i svensk rätt åsyftas

---

²⁶ Ibid.

²⁷ Intervju med domaren Zuhair Kadhum Abbud. 2004 11 29.

²⁸ Ibid.

²⁹ Ibid.

³⁰ Ibid.

under mord bestämmelsen i 3 kap 1 § BrB. Detta innebär att det för mord i irakisk rätt krävs mer än det som krävs för mord i svensk rätt.

2.2.3 Hedersmord

Som ovan nämnts finns det inga allmänna riktlinjer för irakisk domstol till vad som skall bedömas som förmildrande omständighet vid en straffvärdering. Detta hindrar inte att det finns artiklar vilka stadgar om omständigheter som anses vara förmildrande. Till dessa hör artikel 409 som reglerar hedersbrott.³¹ (Hedersbrott i irakisk rätt åsyftar kvinnans handling eller underlåtenhet som i lag betraktas som brott för en familjs heder. Mord som en man begår i syfte att bevara denna heder kallas ”ett brott i syfte att bevara hedern”).

I den irakiska rätten betraktas en gärning enligt denna artikel nästintill de som i svensk rätt utgör de ansvarsfria grunderna. Ett hedersmord kan endast vara gentemot en kvinna.³²

Rekvisiten som uppställs i denna artikel, och som utgör grunden för att den skall kunna vara tillämplig är att det måste finnas ett överraskningsmoment. Det vill säga att gärningsmannen handlar i hastigt mod. En planering av ett hedersmord kan enligt irakisk rätt inte falla under art 409. Detta innebär att regeln inte tillämpas om gärningsmannen inte handlar i hastigt mod³³.

Exempel på fall som faller utanför artikelns tillämpning är följande:

En man får reda på att hans fru har en sexuell förbindelse med en annan man då går han och diskuterar händelsen med en fjärde person som i sin tur uppmanar till hedersmord. Maken beger sig hem och skjuter sin fru.

Det andra rekvisitet som måste vara uppfyllt är att det är fråga om en kvinna som begår ett enligt irakiska lagen hedersbrott vilken förtjänar hedersmord, och att gärningsmannen som begår mordet är en närstående till kvinnan. Till de närstående hör den äkta maken, brodern och pappan.³⁴ Detta innebär att en kusin som påstår sig ha begått ett hedersmord inte faller härunder.

Det sista rekvisitet som uppfyller artikelns tillämpning är att mannen i samband med det överraskande momentet omedelbart ser en sexuell relaterad handling eller brott som pågår mellan den närstående kvinnan och en annan man. I detta fall behöver det inte vara fråga om en direkt sexuell handling utan det räcker med att kvinna hemma på en säng sitter och pratar med en man.³⁵

---

³¹ Intervju med domaren Zuhair Kadhum Abbud. 2004 11 29.

³² Ibid.

³³ Ibid.

³⁴ Ibid.

³⁵ Ibid.

Om inte dessa rekvisit är uppfyllda kan denna artikel inte tillämpas. Men andra omständigheter kan analogitolkas så att konsekvenserna ändå blir dem samma som om artikeln använts. Ett exempel är om brottet för bevarandet av hedern begåtts av en kusin. I dessa fall tillämpas inte art 409 men omständigheterna tolkas som förmildrande till den grad att art 409 används analogt.

Ett annat exempel som anses ha förmildrande omständigheter och tolkas med bakgrund av art 409, kan vara att det vid obduktionen redovisas att en hedersmördad flicka inte är oskuld. Likaså anses det som en förmildrande omständighet då det av offret förekommit provocerande förödmjukande handling gentemot familjen och familjens heder.

En tredje förmildrande omständighet är att gärningsmannen inte förekommer i brottsregister eller har en låg ålder då han begår ett brott han uppfattar vara för att bevara hedern.³⁶

Det är av stor vikt att poängtera att det görs en samlad helhetsbedömning av alla omständigheter. Det kan därmed ge domstolarna ett stort utrymme för påföljdens utgång även då hedersbevarande brottsartikelns rekvisit uppfyllts.³⁷

---

³⁶ Intervju med domaren Zuhair Kadhum Abbud. 2004 11 29.

³⁷ Ibid.

3 Hedersbegreppet

3.1 Inledning

Begreppen heder och skam har olika innebörd i olika samhällen, kulturer och även i olika sammanhang. Begreppen är inte heller statiska utan är föränderliga över tid. En del forskare understryker därför vikten av att undvika att hamna i fällan att förklara begreppen på enbart kulturella förklaringsmodeller. Andra menar dock att en förklaring förankrad i kulturbegreppet har sin relevans, då de finner att kvinnans kyskhet är central i begreppen.³⁸

3.2 Islam och islamiska feminister

J.N.D. Andersson professor i orientalistisk rätt skriver i en artikel om islamisk rätt då han anser att den patriarkala strukturen som är typisk för den islamiska rätten redan sedan islam utvecklades i stort sett beror på polygamin. Han menar att i och med islams utveckling utnyttjade männen – i vart fall potentiellt – sin rätt till att gifta sig med flera kvinnor. Detta ledde till att kvinnors rädsla för en konkurrent bidrog till underlägsenhet. Han menar också på att den diskriminering i att kvinnorna inte innehar samma rätt till polygamin var en poängtering till att kvinnan skall av mannen ses som underlägsen³⁹.

Leila Ahmed är den islamiska feministen som i sin historiska studie gör en skillnad mellan ”etisk islam” och ”legal islam”. Hon menar på att den ”etiska” islam är en lika central del som rätten, gudomlig vördnad och allt vad det gudomliga talar om. Legal islam däremot är grupperns dominans och dess legala maktinnehav, där den konstitutionella principen utgår från den manliga dominansen.⁴⁰ Det innebär enligt henne att den islamiska rätten är grundläggande för de patriarkala institutionerna i mellanöstern. Hon finner därmed den legala islam som statisk och en gång för alla given, vilket inte ger kvinnan någon möjlighet att utveckla sin position.⁴¹

Hon tillägger dock att de missförhållandena i den islamiska världen i stor utsträckning utnyttjats av västvärlden för att legitimera inflytandet på denna del av världen som önskas.⁴²

---

³⁸ Forsman Thullberg Suss, ur: *Starkare än du*, Laholm 2003, s.21.

³⁹ Andersson J. N. D, *The Eclipse of the Patriarchal Family in Contemporary Islamic Law*, 1968 London, s. 221.

⁴⁰ Ahmed Leila, *Women and Gender in Islam: Historical Roots of a Modern Debate*, 1992, s. 129ff.

⁴¹ Ibid.

⁴² Ibid.

3.3 Bourdieu

Kvinnan i vårt samhälle är fortfarande en andra klassens individ. Genom iakttagande av dolda och relativt öppna scheman och strukturer konstateras det att förändringen i kvinnans situation är relativ. Om människan inte påminner sig om dessa relativa förändringar förnekar man och förkastar på så sätt det faktum att kvinnan än idag är orättvist tvingad i ett underläge.⁴³

Bourdieu anser att personer måste tillägga en politisk aspekt i frågan. Han menar på att en granskning av dessa oförändrade strukturer genom en politisk aspekt ger förståelse. Detta inte bara för de mindre avancerade samhällen utan även för relationerna i de ekonomiskt mest avancerade nutida samhällen.

Bourdieu menar att det bara genom politisk handling som kvinnor kan uppnå sina intressen. Detta innebär att kvinnan med hjälp av organisationer vars syfte är att bryta den symboliska diskrimineringen skall genom symboliska vapen tvinga statliga och rättsliga institutioner till att tillförsäkra de mål kvinnor vill uppnå.⁴⁴

Bourdieu menar att den manliga dominansen är ett historiskt arv som inte är medfödd och han kallar den för ”det symboliska våldet”. Han menar på att ”det symboliska våldet” utövas ur en symbolisk princip vilken är känd och erkänd av både den dominerande (mannen) och dominerade (kvinnan) som en livsstil. Enligt honom är den manliga ordningens historiska strukturer i form av omedvetna perceptions- och värderingsscheman införlivade av både kvinnor och män.⁴⁵

Bourdieu anser att komplexet ligger i att människor genom biologisering av det sociala och vice versa slår om orsak och verkan och får en social neutraliserad konstruktion, det får det godtyckliga att framstå som naturligt och verkligt.

Han anser till skillnad från vissa feministiska diskurser att kvinnokampen får ett större handlingsutrymme om den tar plats i de offentliga statliga institutionerna. Därigenom menar han, tvingar sig denna kamp även till det privata hemmet. Han anser att kvinnokampen inte kan börja i hemmet då den inte kan bryta sig upp till den offentliga sfären. För honom är det därför den enda vägen att komma åt alla former av dominans.

Bourdieu beskriver indelningen av ting och handling – vilken är enligt honom godtycklig – utifrån motsättningar mellan manligt och kvinnligt. Indelningen av ting och handling blir utifrån dessa motsättningar, antingen objektiv eller subjektiv, därför att de placeras i ett system av homologa

---

⁴³ Bourdieu Pierre, Den manliga dominansen, Göteborg 1999, s.7.

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ a.a s.12.

motsättningar: hög/låg, ovanpå/under, framför/bakom, höger/vänster, rak/böjd, torr/fuktig, hård/mjuk, ljus/mörk och ute (offentlig)/inne (privat). Fortsättningsvis bygger hela det sociala systemet på dessa symboler.

En ren, dygdig och kysk kvinna skall hålla kroppens *låga* del – som markeras med bältet – slutet, hon skall inte lösa upp bältet och hålla det ådraget. Symboliken syftar inte bara till kvinnans nedre del utan även till kvinnans hela kropps slutenheter, armarna i kors över bröstet, sammanhållna ben och inte avslöjande kläder.

Kort menar Bourdieu att hela det konstruerade symboliska systemet syftar till att beskydda den heliga, hemliga och tabubelagda vaginan. Därför måste kvinnan som bär ansvaret för beskyddandet av vaginan underkasta sig strikta regler. Bevarandet av vaginans totala orördhet är det högsta värdet och skall därför inför giftermålet bevisas.

Det är hedern som kräver att behålla allt det kvinnliga hemligt, undagömt och dolt. En kvinna skall vara fåordig och hålla sig i skuggan av mannen. Hon skall inte se andra män i ögonen vilket betyder offentlighet och därmed manligt. En mans roll är att kontrollera att kvinnan verkligen utför sin uppgift att bevara hedern och därför måste mannen vara känd och offentlig. Kvinnan är tillhörande mannen och utformar hans heder vilken skall hållas i skuggan och hemlig i förhållande till honom.⁴⁶

Han menar att dessa tankescheman tillämpas och registreras som naturliga skillnader vilka bidrar till att skapa och neutralisera en systematisk konstruktion vilken förväntas bekräftas av världens gång. Han anser därför att människan inte förstår att verkan och orsak byter plats i ett socialt dominansförhållande som grundas på dessa scheman och tycks vara en tillämpning av ett system bland andra.

Bourdieu menar att människan är omedveten om att dominansen är en social konstruktion som leder till den falska tron om att dominansen är det naturliga.⁴⁷

Sammanfattningsvis uppfattar denna sociolog den sociala världen och dess godtyckliga könsuppdelning som en social konstruktion. Den manliga ordningens styrka kännetecknas genom att den inte behöver rättfärdigas, dominansen är naturlig och behöver inte utsägas i legitimerade diskurser. Den sociala ordningens funktion är just att statsfästa denna manliga dominans.

Bourdieu finner denna konstruerade världsuppfattning baserad på ett ständigt bekönande av kroppen. Hedersbevarandet och tillväxten sammanfattas i själva fysiska viriliteten, vilka är två för evigt sammanbundna komponenter. Den manliga fysiska sexuella kraften

---

⁴⁶ Bourdieu Pierre, Den manliga dominansen, Göteborg 1999, s 30.

⁴⁷ a.a s.20ff.

uppfattas vara beviset på det manliga vilket rättfärdigar en naturlig manlig dominans.

Avslutningsvis innebär det ovan sagda att det förefaller sig enormt förödmjukande för en man att förvandlas eller ses som en kvinna. Maktens privilegium skulle i så fall vara förlorad och hans manliga sexualitet underskattad.⁴⁸

---

⁴⁸ Bourdieu Pierre, Den manliga dominansen, Göteborg 1999, 34f.

3.4 Mary Wollstonecraft

Mary Wollstonecraft har i sin filosofi hittat skärpunkten i det diskriminerande sociala systemet vi lever i. Hon menar att samhället pekar på kvinnan som endast en kropp med känslor och med ytterst ringa förnuft samtidigt som man ser mannen utgöra motsatsen, det vill säga en kropp full med förnuft och med ytterst lite känslor.⁴⁹

Wollstonecraft falsifierar dessa enligt henne fördomar genom att hänvisa till den språkliga betydelsen av begreppet förnuft, som enligt henne innebär förmågan att förbättras eller att upptäcka sanningen. Detta menar hon konstruerar utgångspunkten att varje individ är en värld i sig. Hennes resonemang kring förnuftet lyder enligt följande: förnuftet härrör från det gudomliga, och själen är en himmelsk avbild, därför kan kvinnan inte vara känslornas källa utan förnuftets källa likt mannen.⁵⁰

Wollstonecraft drar en intressant slutsats för att undergräva de argument som ger uttryck för att kvinnan bildar det yttre och det smyckande i mannens liv. Hon menar att mannen på så sätt läggs mellan kvinnan och förnuftet som ett mellanled. Detta innebär att hon med hjälp av dessa, enligt henne felaktiga uppfattningar, drar slutsatsen att mannens figur och därmed roll inte heller är fullständig och förnuftig, vilket hon anser är tveksamt.⁵¹

Liksom Bourdieu menar hon att kvinnans ställning är en konsekvens av en social konstruktion som är byggd på felaktiga uppfattningar. Hon menar att systemet för kvinnlig uppfostran, berövar alla kvinnor deras värdighet. Ett system som endast ser till kvinnans yttre och som kategoriserar de i blondiner och brunetter. Hon gör en metafor där hon efterliknar detta system som en mark med olika sorters blommor. Hon håller samma linje som Bourdieu och menar på att detta konstruerade system är till största möjliga grad inbyggd i vårt medvetna att det får till de mest förnuftiga och begåvade kvinnorna att acceptera detta system. Enligt henne har kvinnan under alla tider antingen varit slav eller despot vilket har hämmat hennes utveckling av förnuftet, detta har i sin tur stärkt det socialt konstruerade systemet om att kvinnan är till för mannens skull.⁵²

Vidare spinner hon på sin diskussion om varför kvinnans utveckling har hämmats, och för det använder hon sig av ordspråket ”*nöden är uppfinningarnas moder*” som är central för hennes egna idéer.

Så länge nöjen och njutning utgör en viktig del av kvinnans liv – smink, mode och ytligheter är kvinnans vardagliga bekymmer – kan man inte vänta

---

⁴⁹ Hallberg Peter med flera, *Elva texter i politisk teori*, Lund 2001, s. 108.

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ Ibid.

⁵² Hallberg Peter med flera, *Elva texter i politisk teori*, Lund 2001, s. 109.

sig särskilt mycket av dessa individer. Hon menar på att kvinnan sysselsätts med dessa ytligheter för att förhindras i sin personliga utveckling som en tänkande individ.⁵³

Wollstonecraft ser en arbetande kvinna som den mest förnuftiga kvinnan i samhället då denna kvinna arbetar för familjens försörjning. Arbetet menar hon får denna arbetande kvinna att tänka på annat än ytligheter och skönhet. Arbetet tränar denna kvinnas förnuft för att på bästa sätt hitta vägar till att försörja familjen. Kvinnor ärver skönhet och därför avsäger de sig rättigheter som en träning av förnuftet kanske hade kunnat förskaffa dem.⁵⁴

Kvinnor uppfostras till passiva och negativa varelser. Deras förnuft är inte vältränat och kan inte användas, därför har kvinnan ingen annan tillflykt än att använda sin kropp och skönhet för att överleva när hon hamnar i knipa. Wollstonecraft beskriver elegant kvinnans situation på följande sätt:

”[Samhällets] uppfattning om hur en kvinna skall bete sig är att i och med dygden går allt som är aktningsvärt hos kvinnan förlorat. Hennes rykte är således beroende av att hon iakttar en enda dygd fastän den enda lidelse hon hyser i sitt hjärta är kärlek. Kvinnans heder är beskaffad att den inte är avhängig hennes egen vilja... Mannen går så långt att han även när kvinnan inte gett sitt samtycke kan anse sig röva bort hennes heder och ära.”⁵⁵

---

⁵³Hallberg Peter med flera, *Elva texter i politisk teori*, Lund 2001, s. 109.

⁵⁴Ibid.

⁵⁵a.a s. 126.

3.5 Hedersbegreppet enligt Amnesty

”Mord på en kvinna, utfört av hennes far, bror, make eller annan släkting, för att hon har haft en påstådd eller verklig sexuell relation innan hon ingått äktenskap eller utanför äktenskapet.”⁵⁶

Amnesty International gör en definition av begreppen heder och hedersmord. Organisationen har genom studier kommit fram till att begreppet är starkt sammankopplad till det patriarkaliska samhället där familjestrukturen liksom samhället i stort är hierarkiskt uppbyggt. Strukturen är konstruerad på så sätt att de äldsta männen befinner sig högst upp i ordningen medan de yngre kvinnorna finns längst ner i hierarkin.⁵⁷

Amnesty International's studier visar att mannens och därigenom även hela familjens status är direkt och starkt kopplade och beroende av hedern som måste bevaras av den enskilda kvinnan genom ett gott beteende och ”kvinnligt” uppförande. Hon måste bevara sin kyskhet vilket utgör gränsen mellan heder och skam.

I dessa strukturer ses den enskilde individen som en del i helheten, där helheten är klanen eller släkten och även i vissa fall grannskapet. Bärare av dessa mönster och idéer befinner sig i en paradoxal föreställning. En kvinna får bära ansvaret för skyddandet och försvarandet av hedern, samtidigt befinner hon sig i en underordnad ställning där hon inte är kapabel att värna om sin kyskhet och måste därför bevakas och kontrolleras av de överordnade fulländade männen. Denna djupt förankrade relation mellan familjestruktur och individers roller samt heder och kyskhet har i vissa länder ansetts vara ett överordnat värde vilket måste skyddas i lagstiftning.⁵⁸

Vad händer om nu hedern inte skyddas av den ansvariga omogna kvinnan? Konsekvensen för kvinnans ”handling” eller ”underlåtenhet” till handling tycks bero på familjens samhällsklass, utbildningsbakgrund och på var familjen har sina rötter, i staden eller på landsbygden. En ung kvinna av lägre samhällsklasser från landsbygden löper större risk för att bli berövad livet, medan en flicka av högre samhällsklasser från staden blir utesluten från familjen.⁵⁹

Detta är bara en generalisering då hedersmord begås oberoende av klass, plats och utbildning. Vissa forskare menar på att straffets svårighetsgrad istället är beroende av faktorn huruvida flickans felsteg eller misstag är känd eller dold. Ju mer dold misstaget är för yttvärlden desto mildare straff åläggs kvinnan. I vissa fall kan familjen välja att inte alls ålägga henne ett straff. Problematiken är mer akut när misstaget blir känd och familjen måste

---

⁵⁶ www2.amnesty.se Heder och skam, 2004-11-21.

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ Ibid.

återupprätta det med ett hårt straff. Detta innebär dock inte att familjens första utväg alltid utgörs av mord.⁶⁰

Det är inte sällan som familjer väljer andra metoder för att återupprätta hedern inför yttrevärlden. Metoderna kan variera mellan hot, misshandel, trakasserier, och husarrest för att anpassa flickan till familjens normer. Men om inga metoder tjänar framgång upplever familjen sig inte ha någon annan utväg än att ta flickans liv för att återupprätta hedern.⁶¹

Det allvarligaste hotet mot männens heder är just kvinnans otillåtna sexualitet. Genom hennes föräktenskapliga eller utomäktenskapliga sexuella förbindelse drar hon skam över familjen. Kvinnan behöver inte ha en verklig sexuell förbindelse för att hedersmord kan utdömas gentemot henne av familjen. Det kan vara fråga om att kvinnan vägrar och ställer sig emot ett tvånggifte eller kräver skilsmässa. Detta kan vara anledning nog för att samhället skall förmå männen i familjen att återupprätta hedern. Det är mer eller mindre ett krav från samhället för att kvinnans oaccepterade och opassande beteende inte bara vanäras familjens heder utan bidrar även till att sänka moralen i samhället. Mordet ses som en rättvis och berättigad kompensation för vad kvinnan dragit för skam över familjen.⁶²

Den man som har styrkan att återupprätta hedern med egna händer vinner inte bara respekt av sin omgivning utan hyllas som hjälte vars familj förtjänar att upphöjas sin status omedelbart i samband med mordet. Det är därför viktigt att mordet offentliggörs med speciella ritualer för att samhället skall få kännedom om den återupprättade hedern.⁶³

Enligt Amnesty International är det främst bröder och fäder som begår hedersmord. Även andra manliga släktingar som kusiner och farbröder är vanligt förekommande "återupprättare". Kvinnorna deltar sällan i den aktiva handlingen av utförandet av mordet, men enligt många forskare är kvinnornas roll underskattad. De kan vara aktiva deltagare i ryktesspridning och planering av den anledningen att deras äktenskap, ekonomiska situation och sociala ställning kan anses vara hotad. Även av den anledningen att hederskulturens sociala regler och normer även finns hos kvinnorna i lika hög grad som hos männen.⁶⁴

---

⁶⁰ www2.amnesty.se *Heder och skam*, 2004-11-21.

⁶¹ Ibid.

⁶² Ibid.

⁶³ Ibid.

⁶⁴ Ibid.

4 Hedersmord: förmildrande eller försvårande?

4.1 Inledning

I följande avsnitt försöker jag att analysera varför det råder olika syn i hur hedersmord skall värderas i det irakiska respektive svenska rättssystemet. Min analys baserar sig på bland annat det uppmärksammade hedersmordet på Pele. Valet är ett av flera exempel, men då Pele fallet upptagits till prövning i både svensk och irakisk domstol förfaller det ett mer illustrativt exempel att analysera.

4.2 Bakgrunden till mordet på Pele⁶⁵

Åklagaren yrkade på att Dakhaz och Rezkar tillsammans och i samråd med ytterligare personer beslutat att beröva Pele livet. Enligt gärningsbeskrivningen skulle planerna ha satts i verket den 24 juni 1999 i irakiska Kurdistan. De två ovannämnda gärningsmän skall ha skjutit Pele med tre skott varav ett i huvudet så att hon avlidit.

Konflikten började i samband med att Pele rymde hemifrån vilket orsakade stor uppståndelse i familjen, inte minst bland farbröderna, Dakhaz och Rezkar Atroshi. Enligt Peles syster Breen ringde pappan till sina bröder samma dag som Pele försvann och berättade vad som hade hänt. Bröderna kom över hem till Peles familj och diskuterade vad man skulle göra. Under de följande dagarna höll bröderna ett antal sammanträden om vad de skulle göra med Pele som de ansåg bryta mot familjens levnadsregler.

Fadern hotade med att skjuta Pele eftersom hon inte lyssnade på vad han sade och att detta inte var bra för familjens rykte. Fadern berättade senare för Breen att han och hans bröder köpt vapen för att mörda Pele, men inte fått tag på henne. Han talade också om att de hade betalt 40 000 kr för att mörda Pele.

Efter att ha varit borta i fyra veckor återvände Pele till hemmet. I slutet av maj 1999 reste Pele med sin mor till norra Irak, i tron att hon skulle gifta sig. Hemma i Sverige hölls möten med bröderna och deras far som rest från Australien tillsammans med en fjärde bror. Den 15 juni 1999 reste Peles far och hennes syster till Irak och bröderna anlände några dagar senare.

---

⁶⁵ RH 2000:84.

Morddagen, den 24 juni, lämnade Agid – Peles far – huset på förmiddagen. Vid elva tiden återvände han i sällskap med sina bröder. Efter en stund gick Pele tillbaka upp på övervåningen för att städa. En kort stund därefter hördes två skott från övervåningen. Breen försökte då att springa upp för trappan, men vägen spärrades av pappan och en av farbröderna – Shivan. Dakhaz tog tag i modern och slog henne. Därefter kom Rezkar med en pistol i handen. Han berättade att Pele tagit livet av sig. I ett obehövligt ögonblick lyckades Breen komma upp på övervåningen. Där fann hon systemen skottskadade men vid liv. Breen och modern lyckades få ner Pele för trapporna, och när de kom ner för bottenvåningen upptäckte Rezkar och Shivan att Pele fortfarande var vid liv. Rezkar gick då mot Pele och trots några försök av Breen att hindra honom lyckades han skjuta Pele i huvudet.

Breen Atroshi anmälde mordet till både svenska och irakiska myndigheter i Kurdistan omedelbart. Farbröderna åtalades i Irak och dömdes till ett års fängelse av domstolen i Kurdistan. Efter verkställigheten av påföljden återvände farbröderna till Sverige där de häktades och ställdes inför rätta i Sverige.

4.3 Försvårande i Sverige

Sverige är en av världens största demokratier, vars lagar är stiftade på demokratiska etiska grunder och därmed uppfyller även de grundläggande mänskliga rättigheterna. Sverige är ett av de länder som genom bland annat lagstiftning försöker uppnå de mål som stadgas i internationella konventioner för att åstadkomma bästa möjliga standard av mänskliga rättigheterna för medborgarna, i vart fall teoretiskt sett.

Skyddet för barn påbörjades 1962 genom ett förbud mot skolaga. Detta parallellt med skyddet för kvinnan genom olika lagbestämmelser som slutligen hamnade på kvinnofrids- kränkingsparagrafen.

Det är ingen hemlighet att kvinnan är diskriminerad även i Sverige. Detta till trots att Sverige för många länder utgör föredömet som bästa jämställdhetslandet. Lagstiftningen har dock misslyckats i många fall att skydda kvinnan i praktiken.

Frågan är varför det inte går att erbjuda en kvinna ett fullständigt rättsligt skydd i Sverige?

Bourdieu's modell om den sociala konstruktionen kan möjligen ge förklaringen till den samhällsstrukturen, vilken får både kvinnor och män att erkänna denna ordning som något verkligt och naturligt. Denna vilken män och kvinnor missförstår som något biologiskt kan inte motarbetas utan förståelse och kunskap om verkligheten. Demokratin i Sverige har inte kunnat utplåna denna falska konstruktion om verkligheten. Kvinnomisshandeln förekommer relativt sett i lika stor utsträckning idag som för tjugo år sedan.

Jag anser att den svenska demokratiska processen inte har lyckats bota "det symboliska våldet" som Bourdieu kallar det, utan endast får dominansen att visa sig i andra former och färger. Diskussionen leder mig till resonemang kring det vi kallar "svartsjukedrama".

Hedersmord är den rena och klara formen av "det symboliska våldet" som svensk rätt genom erfarenhet och utveckling givit kunskap om att denna inte faller inom ramen för de demokratiska principerna som måste tillvaratas och upprätthållas. Därför avvisar svenska domstolar fenomenet genom att tydligt uttrycka i praxis att ett mord med hedersrelaterade motiv är att anse som ett mord med försvårande omständigheter. Hedersbrott i ren form anses inte vara passande för de principer som svensk lagstiftning är mån att värna om.

Den kvinnliga sexuella frigörelsen kan inte uppnås med tolerans för hedersrelaterad brottslighet. Jag finner detta till en viss grad ett skenbeskydd då andra inte lika tydliga former av hedersbrott tyvärr inte får lika stor

utredning och behandling för att inte tala om medias bristande uppmärksamhet.

”Svartsjukedrama” är en sådan ören form av hedersmotiverade brott. I svensk rätt har denna form tyvärr inte vunnit uppmärksamhet i lika stor utsträckning som hedersmord i dess rena form.

För att testa mitt anseende och mina åsikter använder jag mig av RH 2000:84. Jag börjar med Peles levnadssätt då de tilltalade i förhören i TR och HovR hävdar att de inte tog illa vid sig av Peles levnadssätt. Detta kan dock motbevisas av de förhørsprotokollen från förhören i Kurdistan. I dessa dokumenteras att farbröderna i princip ansåg att Pele i Sverige levde ett omoraliskt, avvikande och kränkande liv för familjen.

De tilltalade menar att dessa förhørsprotokoll skall bedömas med stor kritik då de utgör förhørsledarens egna värderingar och anseenden. TR menar på att det till stor del är sannolikt vad männen påstår och därför bör dessa protokoll bedömas med stor försiktighet. Det finns enligt TR uppgifter i dessa protokoll som förhørsledarna inte kunnat känna till utan att de tilltalade uttalat sig i frågorna i samband med förhören.

Både TR och HovR lägger stor möda på huruvida dessa protokoll är av värde för en bedömning samt ifall mordet på Pele är ett hedersmord med dessa förhørsprotokoll som underlag, eller om det är ett mord utfört av en psykiskt sjuk pappa så som de tilltalade menar.

Det ovan sagda talar starkt för att domstolarna vinklar uppmärksamheten på andra frågor än de som är centrala för fallets egentliga bedömning. Jag menar på att eftersom det i svensk rätt inte finns någon reglering för hedersmord är det irrelevant och märkvärdigt att inkludera det i domskälen som en argumentationsaspekt överhuvudtaget.

Flickan mördades antingen av sin far så som de tilltalade påstår eller av farbröderna så som systemen påstår. I vilket fall som helst är det fråga om försvårande omständigheter som kretsar kring fallet. Det är fråga om närstående som med grymhet skjutit henne i huvudet vare sig det är pappan eller farbröderna. Därför finner jag det irrelevant att diskutera motivet hedersmord då det redan finns juridiska mer hållbara argumentationsmöjligheter för mordets svåra grad.

Jag anser att även farbröderna bör bedömas vara närstående då det tydligt visat sig att de är starkt sammanhållna med familjen. Det är också fråga om en försvårande omständighet i enlighet med 29 kap 2 § punkten 3 då flickan klart befunnit sig i en skyddslös ställning. Bröderna inklusive fadern kan anses ha grovt utnyttjat sin ställning då hon inte befann sig i sin hemmiljö och då de grovt missbrukat det förtroende hon hyste gentemot samtliga bröder i enlighet med 29 kap 2 § 4 p.

Jag kan slutligen resonera kring garantläran som har ett samband med ovannämnda kap 29 2 § punkten 4. Om man hypotetiskt sett antar att

farbröderna är gärningsmännen; anser jag att pappan ändå skall ställas till svars för den passivitet han utövade vid den aktuella tiden för mordet. Detta resonemang är klart och tydligt men jag vill påstå att garantläran även kan tillämpas på farbröderna om det ställs utom rimligt tvivel att pappan är gärningsmannen.

Det har visats att familjen har starka band till farbröderna, då de även spelar stor roll i flickans liv. Både föräldrarna gav farbröderna ett direkt godkännande om ansvar för flickan vid många tillfällen, vilket analogt kan tolkas som om farbröderna har ansvar för att skydda flickan även om de inte är hennes biologiska föräldrar.

Sammanfattningsvis anser jag att resonemanget i domskälen bort koncentreras på dessa ovannämnda konkreta punkter, som säkerligen skulle utfalla med samma slutsats som diskussionen kring ifall det är ett hedersmord eller inte. Verkligheten påvisar att domstolen i detta fall främst poängterar den avsky och icke tolerans för de så kallade hedersmord. Man har enligt mig inte värnat om offret primärt. Jag anser att domstolen därför angriper fallet utifrån uppmärksamheten som fallet fick i massmedia.

Vidare anser jag att bedömningen indirekt understryker det dominansförhållandet kvinna tvingas befinna sig i. En kvinna konstrueras vara ett svagt offer, hon kämpar för sin frigörelse genom en kamp mot kulturen och inte den dominerande mannen. Jag menar på att domstolen omedvetet skjuter ansvaret ifrån dessa män på fenomenet ”hedersmord” som ett kulturellt fenomen. Enligt mig ger domskälen männen en form av ansvarsbefrielse genom att överhuvudtaget ta upp frågan huruvida det är ett hedersmord eller inte. Man ger dessa män en befrielse från ansvar och istället lägger man skulden på kulturen dessa män ursprungligen kommer ifrån.

Jag vill om än starkt påstå att resonemang kring ifall mordet är med hedersmotiv eller inte markerar det mansdominerande samhället.

Slutligen kan man diskutera huruvida den främmande kulturen är orsaken till att hedersmord förekommer. Det fordras att endast titta tillbaka på den inte alltför tidigt förflutna tiden för att konstatera att hor som äktenskapsbrott inte avskaffades förrän 1937 i Sverige⁶⁶. Ett horbrott begånget av en kvinna straffades särskilt hårt.

Kan man då göra det enkelt för sig och säga att den svenska kulturen med bakgrund av lagstiftningen under 30- talet var en kultur som tolererade eller har tolererat hedersbrott?

---

⁶⁶ Nationalencyklopedin, Band 20, 1996 Höganäs, s. 392.

4.4 Ett ursäktligt brott att döda sin dotter i Irak

Det finns ingen direkt angivning i de islamiska källorna att hedersmord är tillåtet eller ursäktligt och många muslimer avvisar fenomenet genom att hänvisa till dessa källor. Jag anser att det förefaller sig svårförklarligt att de så kallade hedersmord är lagreglerade i de länder där islam spelar en betydande roll i samhället.

Min egen förklaring till det hela är att personer som avvisar att hedersmord är sammankopplad till islam glömmer en viktig faktor. Islam och koranen är mycket inkorporerad i de minsta detaljerna i individernas privatliv.

Det ovan sagda gemensamt med de historiska faktorerna är enligt mig sambandet mellan hedersmord och islam. Med historiska faktorer syftar jag på det faktum att islam misslyckades med att ändra samhällets värderingar, traditioner och normer i det område som islam föddes och växte i vilket islam syftade till att utföra.

Islam med Mohammed som profet försökte utveckla förhållandena i området genom att exempelvis förbjuda barnadråp av nyfödda flickor, men han kunde inte driva utvecklingen långt till att förbjuda hedersmord, istället förhöll sig islam neutral i frågan. Islam misslyckades även i förändringen av samhällets struktur anser jag. Innan islam utbreddes levde människorna i området i ättsamhällen. Mohammeds ambitioner var att ena dessa ätter under islam, men jag anser att detta misslyckades i och med att ätten än idag spelar en betydande roll i särskilt Irak. Detta innebär att islam tvingades samarbeta med ättsamhället istället för att övervinna den. Jag tolkar detta med att Mohamed ansåg att det inom islam finns viktigare frågor än kvinnan och hedersmord att genomdriva.

Många trogna muslimer skulle nog kritisera mig genom att säga att islam i stora delar förbättrade kvinnans ställning i jämförelse med förislamiska epoker.

Jag besvarar detta med att islam inte förbättrade kvinnans ställning utan bara såg till att den manliga dominansen hölls under ordnade förhållanden och regler.

Jag anser att islam var en sorts reform men av en mindre grad och inte en revolution som kastade om samhällsstrukturen, liksom vissa gärna vill påstå.

Sammanfattningsvis menar jag på att islam på ett indirekt sätt genom passivitet och mansdominans tolerering accepterar och tillåter de så kallade hedersmorden.

Vid sidan av religion, tradition och normer inverkar politik på hedersmordsreglering.

Min egen syn är att hedersmordsbestämmelsen i den irakiska lagen är direkt sammankopplad till det politiska systemet som rådde i mer än 30 år.

Innan den dåvarande diktatoriska regimen tog över makten i Irak fanns ingen särskild bestämmelse för hedersmord. Hedersmotiv ansågs dock vara en förmildrande omständighet för ett mord. Trots detta ansågs det skamligt att begå ett mord i hederns namn. Det innebar att det i praktiken begicks ytterst få hedersmord⁶⁷.

Den dåvarande diktaturen i form av Baath partiet var ett sekulariserat parti men bestämmelsen infördes ändå under detta partiets tid i makten, varför? Jag tror att diktatorn i stor omfattning använde sig av en metod där han sysselsatte samhället med vardagliga frågor, som egentligen inte har en förnuftig grund, för att kunna styra allt hårdare med järnhand.

Jag menar att införandet av en sådan bestämmelse i princip fick det irakiska samhället att sysselsätta sig med att kontrollera och utöva dominans på flickorna och kvinnorna vilket i sin tur ledde till att kvinnornas utveckling och frigörelse hämmades markant. Detta är enligt mig en av diktaturens största vinster under dess tid vid makten.

Med halva samhällets befolkning i en underlägsen ställning kunde diktaturen säkerställa att denna del av samhället inte kunde ställa till med problem. Den andra hälften av samhället började leva i paranoia om att kvinnorna skulle skamlägga deras heder. Denna halva av samhället var också ett säkert kort för regimen då man lyckades få den manliga dominansen underställd hedern.

Detta understöder mitt anseende om att det i Pele fallet mycket möjligt kunnat förhålla sig på så sätt att männen i fråga utnyttjar förhållandet och uttalar att det är ett hedersmord för att undkomma med ett mildare straff.

Enligt domaren Zuhair Kadhum Abbud är okunskap ingen förmildrande omständighet i Irak. I de översatta domskälen från Irak skriver den irakiska domstolen att mordet bedöms med mildare påföljd med den motivering att männen är bybor som inte kunnat veta bättre. Detta är enligt mig en dom som inte är direkt lagenlig men som ger oss starka signaler på domstolarnas mentalitet och värderingar i frågan. För en domare i Irak är det mer angeläget att få mordet att framstå som ursäktligt än att tillägna kvinnan offerstatus.

Vidare påstår männen att förhørsledaren i Irak använt sig av egna ord och värderingar när de skrivit förhørsprotokollet. Jag finner detta trovärdigt och därmed en förklaring till det ovan sagda. Systemet i sin helhet bör enligt normen verka för att ursäkta dessa brott.

---

⁶⁷ Intervju med domaren Zuhair Kadhum Abbud. 2004 11 29.

En detalj som den svenska domstolen inte fäster stor uppmärksamhet vid är männens påstående om att de inte inför förhørsledaren uttalat att det är ett hedersmord vilket enligt mig torde te sig egendomligt. De påstår att det av byråkratiska skäl anses ohövligt att få be läsa protokollet och därför har de inte kunnat ändra det som skrivits i dem. Jag finner det svagt att männen ändå efteråt inte reagerar på protokollets innehåll då de får vetskap om att mordet faller under artikel 409 om hedersmord.

Argumentet mot det ovan sagda skulle vara att mordet begicks i Kurdistan som under den aktuella tiden ett självstyre och en självständig del av landet utan några kopplingar till centralmakten i Irak.

Men jag vill påstå att diktaturen lyckades med att ändra individers mentalitet och värderingar som inte kan försvinna under 10 eller 20 år.

5 Motstridiga intressen

5.1 Gärningsmannens rättssäkerhet

Rättssäkerhet och effektivitet är begrepp som diskuteras i stor omfattning inte bara i samband med rättsalen utan även med den samhälliga utvecklingen, välfärdsstaten, rättsstaten samt demokrati. En del forskare utgår från en språklig tolkning medan andra föredrar en historisk eller ändamålstolkning. Detta bidrar till att forskningen är mångfaldig och färggrann.

Inte sällan brukar frågorna rättssäkerhet och effektivitet ställas mot varandra i rättskipning och brottsbekämpning. Begreppen rättssäkerhet och effektivitet missuppfattas och feltolkas ibland i utomjuridiska kretsar, men även bland jurister får begreppen en inte direkt rättvis tolkning och definition.

5.1.1 Rättssäkerhet i svensk historia

Under 1930- och 1950- talet inträffade två skandalfall som var startskotten i modern tid för svensk debatt om rättssäkerheten – så kallade debatten om rättsrötan. I debatten var oron stark för rättssäkerheten i det svenska samhället, den svenska rättsstaten och demokratin.⁶⁸

5.1.1.1 Haijbyaffären

Haijbyaffären hade sitt ursprung i en stämningsansökan till Stockholms rådhusrätt i april 1936. Hustrun till direktören Kurt Haijby begärde i en ansökan skilsmässa från sin make på grund av makens homosexuella förbindelse med en annan man, nämligen kung Gustaf V. Polischefen i Stockholm erbjöd kvinnan stora summor pengar för att hon skulle ändra motiveringen till skilsmässan. Vidare erbjöds även mannen pengar för att flytta till Amerika vilket han också gjorde. När Haijby återvände till Sverige placerades han på sinnessjukhus trots läkarutlåtanden om att han fullt frisk. Man vidtog alla möjliga åtgärder för att mannen inte skulle sprida sanningen om sin relation med kungen. Trots all möda och energi som lades av hovet och polismyndigheter för att förhindra publicitet avslutades fallet med att mannen åtalades för utpressning.⁶⁹

5.1.1.2 Kejneaffären

Kejneaffären var den andra rättsskandalen som uppmärksammades på 50-talet. Historien började med att en husrannsakan gjordes hemma hos en pastor – Kejne – utan anledning mer än att polisen ville fälla pastorn för sedlighetsbrott. Detta förakt som pastorn upptäckte senare var grundat på det faktum att han tidigare polisanmält en Östermalmpolis för sexuella

---

⁶⁸ Wennberg Suzanne, *Introduktion till straffrätten*, Stockholm 1999, s.14.

⁶⁹ Ibid.

övergrepp mot unga män som han bevakade. Pastorn genomled en förföljelse och ignorans av polisen vilket ledde till att han förlorade förtroendet för polisväsendet och började utreda saken själv. Han kom fram till att ignoransen berodde på att polisen ville skydda höga statstjänstemän. Avslutningsvis tillsattes en kommission så kallade Kejnekommisionen 1951 för att utreda polisens handlingsätt och även hela affären.⁷⁰

5.1.2 Rättssäkerhets begreppet

Liksom många juridiska begrepp och rättsregler är rättssäkerhetsbegreppet ett språkligt vagt och mångtydligt uttryck. Begreppet diskuteras i stor omfattning av många forskare. En del utgår från en ren språklig tolkning för att definiera begreppet medan andra utgår från rättspraxis för att toka uttrycket ur dess juridiska funktion. Ordet rentav missuppfattas och feltolkas i utomjuridiska kretsar. En politiker har talat om rättssäkerhet på gator och torg. Enligt Peczenik, Jareborg med flera bidrar denna tolkning av terminologin till vilseledande motsatsställning⁷¹. I den juridiska diskursen har begreppet inte behövt genomgå detta problem. Istället bidrar den juridiska mångfald till skilda resultat beroende av forskarens anseende om vidden begreppet skall innefatta, vissa ger uttrycket en snäv tolkning, medan andra gör en vidare tolkning.⁷²

En allmän definition och uppfattning om vad rättssäkerhet är, att en medborgare i förväg har möjlighet att förutse vilka handlingar som är straffbelagda, och om medborgaren begår ett brott skall denne även kunna förutse att lagen som tillämpas skyddar henne mot godtycklig tillämpning⁷³. I svensk grundlag gestaltas detta skydd i bland annat legalitetsprincipen som tillgodoser att en handling inte betecknas som brott utan stöd i lagen. Principen stadgas uttryckligen i RF 2 kap 10 § första stycket och 8 kap 3 § samt i BrB 1 kap 1 §.

Jareborg tar sig an och accepterar denna traditionella definition av begreppet rättssäkerhet som en förutsebarhet i rättsliga beslut. Han förklarar vidare att rättssäkerhet är en form av rättsskydd för den enskildes liv, frihet, hälsa och egendom. Han anser att skillnaden mellan rättsskydd och rättssäkerhet är att den sistnämnda avser förutsebarheten i den legala maktutövningen, och inte den illegala, det vill säga att rättssäkerhet avser endast förutsebarhet i rättsliga beslut. Detta bygger han på Frändbergs definition om rättssäkerhetsbegreppet⁷⁴.

Frändberg definierar begreppet som ett grundvärde vilken måste skyddas mot överhetens godtycke med stöd i rätten. Han menar att detta godtycke kan exempelvis vara i form av att det inte finns någon rättslig reglering det

---

⁷⁰ Heuman Maths, *Rättsaffärerna Kejne och Haijby*, Stockholm 1978, s.32ff.

⁷¹ Peczenik Alexander, *Vad är rätt? Om demokrati, rättssäkerhet, etik och juridisk argumentation*. Göteborg 1995 s. 95.

⁷² Ibid.

⁷³ Wennberg Suzanne, *Introduktion till straffrätten*, Stockholm 1999 s. 16.

⁷⁴ Jareborg Nils, *Straffrättsideologiska fragment*, Göteborg 1992, s. 81.

vill säga *rättsbrist*, att makthavaren överhuvudtaget inte bryr sig om rättsreglerna som Frändberg kallar *rättspervertering* eller slutligen att det sker oförutsebara och snabba ändringar av rättsreglerna så kallad *rättsmanipulering*.⁷⁵

Peczenik gör en annan definition av rättssäkerhetsbegreppet, då han finner definitionen som Beyer gör om rättssäkerhetsbegreppet inte tillräcklig. Beyers definition av rättssäkerhetsbegreppet uppfylls när legalitetsprincipen, objektivitetsprincipen, kommunikationsprincipen och offentlighetsprincipen är tillgodosedda. Han menar även på att självständiga och oavhängiga domstolar, möjlighet till överklagande av domstolsavgörande, etablering av kontrollorgan som exempelvis JO och begränsning av specialdomstolar är viktiga för att uppnå rättssäkerhet.⁷⁶

Peczenik diskuterar rättssäkerhetsbegreppet utifrån andra komponenter. Han finner att förutsebarhetskriteriet i rättsreglerna begränsar definitionen då han menar att detta kriterium endast ser till den formella rättssäkerheten. För att rättssäkerhet skall definieras fullständigt och djupgående anser han att förutsebarheten även måste ligga på en etisk motiverad och antagen lag. Det vill säga att lagen måste vara förankrad i medborgarnas vilja och intresse. Medborgarna skulle inte acceptera ett antagande av en oetisk motiverad lag anser Peczenik.⁷⁷

För professor Peczenik uppnås rättssäkerhet inte endast genom förutsebarheten utan den måste kompletteras med andra etiska värden. Han föreslår att de ska vara baserade på de grundläggande medborgerliga fri- och rättigheter. Han nämner att det inte går att fastställa precis vilka etiska värden som skall tillgodoses då han anser att de fastställs beroende på tid och rum i varje samhälle. Däremot han poängterar att dessa skall vara i medborgarnas vilja och intresse.⁷⁸

Jareborg förkastar uppdelningen mellan det formella och materiella då han menar att det inte är godtagbart att göra en sådan uppdelning. Jareborg anser att denna uppdelning är bunden till den politiska mer än till den juridiska definitionen av begreppet rättssäkerhet. Han finner det att det liksom man talar i argumentationsteorin en övertalningsdefinition om man gör en uppdelning i enlighet med Peczeniks teori. Jareborg finner vidare denna uppdelning gången med historien och inte tidsenlig med dagens rättstänkande.⁷⁹

En viktig aspekt för rättssäkerheten är legitimiteten som förvaltningsmyndigheters beslut, normer och institutioner måste vinna till sig. Jareborg skriver uttryckligen att ”rättssäkerhet inte är det samma som

---

⁷⁵ Frändberg Åke, *Rättsstatens organisation*, Uppsala 1986, s. 31.

⁷⁶ Beyer Cleas, *Vad är rättssäkerhet?*, Stockholm 1991, s. 20.

⁷⁷ Peczenik Alexander, *Vad är rätt? Om demokrati, rättssäkerhet, etik och juridisk argumentation*. Göteborg 1995 s. 89f.

⁷⁸ A.a s. 92f.

⁷⁹ Jareborg Nils, *Straffideologiska fragment*, Göteborg 1992, s. 85ff.

legalitet”. Han skriver även att det är bristfälligt att bilda sig en uppfattning om att legalitetsprincipen är uttömmande för rättssäkerheten.

Peczenik har i denna fråga en uppfattning närliggande Jareborgs och menar på att legitimiteten främjas om myndigheter och rättspraxis använder sig av juridisk argumentation för att motivera och övertyga medborgarna om att makten utövas inom en rättslig ram. Det vill säga att maktutövningen sker med förutsebarhet och icke godtycklighet⁸⁰.

Vidare menar han att förutsebarheten kan uppnås genom öppenhet. Han ser denna öppenhet främst i att rättsreglerna offentliggörs och att domstolar på ett övertygande sätt offentliggör sina motiveringar för och emot sina avgöranden. Peczenik skriver att det är viktigt att göra öppenheten till huvudregel och sekretessen till undantag.⁸¹

5.1.3 Effektivitet

Effektivitet har ofta ställts mot rättssäkerhet i rättsskipning och brottsbekämpning. Om rättsväsendet uppnår målet effektivitet förefaller det positivt, men Jareborg ser i en ökad effektivitet en viktig oönskad bieffekt, nämligen försvagad rättssäkerhet.⁸²

Jareborg experimenterar kring de möjliga positiva aspekterna i en ökad effektivitetsgrad på bekostnad av en försvagad rättssäkerhet. Till att börja med diskuterar han om effektivitet kan bidra till individualprevention, att en försvagning av rättssäkerheten kan leda till ökad brottsprevention är ett möjligt positivt resultat. Men Jareborg menar att om fler döms och därmed avskräcks är detta en effektivitet som går parallellt med teorierna om det som han kallar rättspolitiska materiella rättssäkerhetsbegreppet, och även om han godtar resonemanget menar han att detta är irrelevant ur en kriminalpolitisk synvinkel.⁸³

Jareborg håller vid talesättet om att det är bättre att fria tio skyldiga än att en oskyldig döms. Därmed tolkar han den inte bokstavligen utan menar på att de höga beviskraven är garantin för att färre oskyldiga döms. Han anser vidare att det inte är en självklar följd att det är brottslingar som döms om beviskraven sänks.

Zila är en annan forskare som diskuterar effektivitet i samband med straffrätten. Han menar på att effektiviteten kan uppnås genom ett införande av strängare sanktioner. Denna lösning kan dock inte beläggas med säkerhet då siffror och erfarenhet har visat att brottslighet inte begränsas genom hårdare tag utan snarare visar det på att brottslighetens omfattning faktiskt

---

⁸⁰ Peczenik Alexander, *Vad är rätt? Om demokrati, rättssäkerhet, etik och juridisk argumentation*, Göteborg 1995, s. 49.

⁸¹ Ibid.

⁸² Jareborg Nils, *Straffrättsideologiska fragment*, Göteborg 1992, s.91.

⁸³ Ibid.

stiger.⁸⁴ Sammanfattningsvis leder strängare straff inte till effektivitet och avskräckning utan endast till större omfattning brottslighet.

Slutligen anser Zila att det finns risk för att straffen successivt omvandlas till inhumana och icke- rättvisa rättsregler om lagstiftningen gör det lättare för sig genom att ta till hårdare tag.⁸⁵

Jareborg anser att en försvagad rättssäkerhet inte bidrar till de mål som är önskvärda i och med ”effektiviteten”. Istället ser han en fara i detta då han menar att det leder till att fler oskyldiga döms, men också att fler på grund av straffbestämmelserna inte är bestämda och klara, döms orättvist.⁸⁶

Vidare diskuterar Jareborg huruvida det är mer lönsamt att uppnå effektivitet med önskade effekter framför rättssäkerhet från ett allmänpreventivt hänseende. Leder en ökad effektivitet till att fler människor avskräcks från att begå brott?

Jareborg besvarar frågan nekande och menar dessutom att det till och med kan ha en motsatt effekt. Rättsordningen förlorar förtroendet hos samhället, de tilltalade hamnar i en oförutsebar situation, då deras öden vilar i domarnas händer om lagbestämmelserna inte är klara och tydliga. Risken för detta är att den tilltalade döms för en handling som ”borde” vara straffbelagd och brottslig. Sammanfattningsvis bidrar det till att allmänprevention inte uppnås och rättvisa inte skipas.⁸⁷

Slutligen resonerar Jareborg kring de processekonomiska problemen med rättssäkerheten. Han godtar resonemanget att det rent processekonomiskt är billigare per fällande dom om effektivitet föredras framför rättssäkerhet. Han frågar sig dock om inte det inte är på så sätt att de processekonomiska problemen blir större sammantaget i samband med en försvagad rättssäkerhet. Jareborg godtar att beviskraven inte skall ligga onödigt högt av processekonomiska skäl, men han menar på att de inte heller skall ligga onödigt lågt. Han menar på att det leder till att rättsväsendet förlorar rättssäkerheten som enligt honom ligger primär i förhållande till processekonomin.⁸⁸ Att rättssäkerhet är kostsam för rättsväsendet menar Zila inte utgör ett stort problem. Lösningen för det ser han i att sänka beviskraven för bagatellmål. Det leder enligt honom till att mer resurser kan läggas till fördel för viktigare mål och därmed uppnås rättssäkerhet där det är viktigast att ha den.⁸⁹

---

⁸⁴ Zila Josef, *Istället för straff: sanktionsavgifter som kriminalpolitiskt medel mot bagatellbrottslighet*, Stockholm 1992, s. 61ff.

⁸⁵ Ibid.

⁸⁶ Ibid.

⁸⁷ Jareborg Nils, *Straffideologiska fragment*, Göteborg 1992, s. 92.

⁸⁸ Ibid.

⁸⁹ Zila Josef, *Istället för straff: sanktionsavgifter som kriminalpolitiskt medel mot bagatellbrottslighet*, Stockholm 1992, s. 63.

5.2 Ne bis in idem

Att föreställa sig sitta i den anklagades plats någon gång är hårresande, att behöva ställas inför rätta en andra gång för samma gärning är dessutom obeskrivligt skrämmande och utmattande både psykiskt och ekonomiskt. Områden som har ett starkt samband till denna problematik är rättssäkerhet, rättsstat och demokrati. För att en stat skall betraktas som en rättsstat krävs det att maktutövningen sker inom rättslig ram. Vidare skall denna maktutövning vara förutsebar och icke godtycklig⁹⁰. Om en person riskerar förföljelse för samma brott vart denne än vänder sig faller detta kriterium på rättssäkerheten. Detta skulle skaka den tilltro vi har gentemot rättsstaten och även skaka rättssäkerheten som samhället tillerkänner en gärningsman.

Även för en stat medför detta på en internationell nivå olämpligheter. Om en stat prövar en annans stats bedömning igen innebär det att man underskattar en annans stats rättsväsende och bedömning. Detta följes av politiska och diplomatiska komplikationer. Detta kan även ur en ekonomisk aspekt bli dyrt för en stat att pröva och ompröva alla brott och domslut som begås utomlands.

I svensk rätt har skyddet mot att lagföras mer än en gång tillgodosetts sedan 70- talet, sedan har det sakta men säkert utvecklats till stabilare och klarare regler.⁹¹

Inför prövningen av Pele- mordet togs denna problematik upp då förövarna tidigare blivit lagförda och en påföljd verkställd. HovR konstaterade att rättegångshinder inte förelåg och att fallet skall tas upp till prövning i Sverige – svensk jurisdiktion kunde därför utövas. Är rättsens beslut i enlighet med samhällets krav på rättssäkerhet eller föreligger det andra bakomliggande motiv till beslutet?

Erkännande av utländska domslut är av känslig karaktär och löses inte sällan genom diplomatiska utvägar för att undvika konflikter mellan stater.

I samband med utvecklingen av den internationella rätten utvecklades även ne bis in idem- regeln successivt. Eftersom den internationella rätten är relativt ung uppställs dock fortfarande brister och luckor som hindrar ett fullständigt och klart skydd mot lagföring i samma sak mer än en gång.⁹²

---

⁹⁰ Se: Jareborg Nils, *Straffideologiska fragment*, Göteborg 1992, s. 81.

Peczenik Alexander, *Vad är rätt? Om demokrati, rättssäkerhet, etik och juridisk argumentation*, Göteborg 1995, s. 50.

⁹¹ Ibid.

⁹² Ibid.

5.2.1 Ne bis in idem- regelns historiska utveckling

5.2.1.1 Den historiska utvecklingen i Sverige

Ne bis in idem- regeln är inte vår tids upptäckt utan kan härledas tillbaka till den romerska rätten. Sverige bekantades med regeln i början av 1600- talet, men den lagfästes inte förrän i samband med 1734 års lag i rättegångsbalken. Denna regel var dock grund för en stor diskussion under 1700- och 1800- talet. Regelns utsatthet för osäkerhet var i princip på grund av de olika motsatta argumenten om vilken parts intressen som främst skall tillgodoses. På grund av denna diskurs var regeln till stor del oklar och osäker fram till 1934. I och med definitionen av res judicata i RB 30 kap 9 § fick då regeln en självklarare ställning i den svenska rätten.⁹³

I början av 1900- talet omfattade regeln endast inhemska svenska domar. Detta medan utländska domar som vunnit rättskraft inte innebar en begränsning för svenska domstolar att pröva en andra gång. Grunden för denna inställning låg i den allmänna uppfattningen som fanns i hela Europa om att en dom i utlandet varken positivt eller negativt skulle binda ett lands domstol.⁹⁴ Detta till och med befästes i SOU 1923:9, då man uttryckligen förklarade att svenska domar var bindande endast för Sverige och därmed begränsade till det svenska territoriet med undantag för brott som riktade sig mot svensk säkerhet.⁹⁵

I SOU:n beaktades dock inte frågorna, den tilltalades bristande rättssäkerhet, och respekten för utländska domars nödvändighet. 1963 trädde dock en ny svensk lag som innebar att nordiska domar kunde verkställas i Sverige, denna lag var början av den nya synförändringen på ne bis in idem- regeln.⁹⁶

Efter andra världskriget ökade samarbetet i de europeiska länderna. Detta ledde till brottmålsdomskonventionens upprättande. Sverige tillträdde konventionen 1972. Anslutningen innebar att Sverige förhindrades att lagföra personer för gärningar som prövats och bedömts i en annan konventionsstat. Lagföringskonventionen, som i och för sig riktar sig till de europeiska länderna men som i detta fall berör även icke europeiska stater är av värde att nämna. Denna konvention går djupare i begränsningen än brottmålsdomskonventionen, där det stadgas att regeln inte är begränsad till gärningar förövade i en annan konventionsstat utan i en annan främmande stat.⁹⁷

---

⁹³ Modeér Kjell Åke, *Historiska rättskällor*, Stockholm 1997, s. 67.

⁹⁴ SOU 2002:98, *Internationella brott och svensk jurisdiktion del 1* s. 104.

⁹⁵ SOU 1923:9, *Förslag till strafflag allmänna delen*. Stockholm s. 74.

⁹⁶ Träskman, Per Ole, *Straffrättsliga åtgärder vid brott med främmande inslag I*. 1977
Helsingfors: ISBN 951-95442-1-6.

⁹⁷ Holmqvist Lena m fl, *Brottsbalken En kommentar del 1(1 – 12 kap)*, Stockholm 2002, 2:49.

Utvecklingen av synsättet resulterade i att de svenska jurisdiktionsreglerna blev allt mer omfattande till och med i förhållande till den övriga världen. Departementschefen uttryckte i proposition 1972:98, att svenskar med självklarhet skulle underkasta sig utländsk och inte svensk rätt om dem befann sig utomlands. Han menade att detta inte kunde ses som en nackdel för det svenska rättssystemet.⁹⁸

5.2.1.2 Ne bis in idem- regelns internationella historiska utveckling

Ne bis in idem- regeln kan härledas ur den romerska rätten. Den kanoniska rätten som växte parallellt med den romerska rätten tillämpade regeln flitigt under domstolsförfaranden⁹⁹. Detta fick dock en motsatt vändning under 1000- talet till 1200- talet då jurister började använda regeln allt mer restriktivt¹⁰⁰.

Under upplysningstiden hamnade intressen som jämlikhet, rättvisa och rättssäkerhet mer i fokus, vilket innebar en ändrad syn på ne bis in idem- regeln¹⁰¹. Den inkvisitoriska rättsprocessen försvann i och med den franska revolutionen och istället befestades ne bis in idem- regeln i den franska grundlagen 1791¹⁰².

I Tyskland återupptogs regeln i tysk praxis senare 1830- 1840-talet och blev allt starkare fram till den nationalsocialistiska framväxten då den återigen fick träda tillbaka.¹⁰³

Som ovan nämnts ökade samarbetet mellan de europeiska staterna efter andra världskriget vilket stärkte implementeringen av in bis in idem- regeln. Inte förrän på 70- talet fick regeln en markant tillämpning på internationell nivå.¹⁰⁴

I och med upprättandet av den permanenta brottmålsdomstolen och ne bis in idem- regelns införande i Romstadgandet betraktades regeln som universellt accepterad¹⁰⁵. Detta innebar dock inte att det rådde enighet om regelns tillämpning och definitionen om vad som utgjorde en dom av ”en annan domstol”.

När regeln dessutom 1993 och 1994 infördes i upprättandet av de två ad hoc- tribunalerna för före detta Jugoslavien och Rwanda stärktes regeln

---

⁹⁸ Prop. 1972:98, *Förslag till lag om internationellt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom, m.m.* s. 98f.

⁹⁹ Tamm, *Romersk rätt och europeisk rättsutveckling*, Stockholm 1996, s. 272.

¹⁰⁰ Welamson, *Om brottmålsdomens rättskraft*, Stockholm 1949, s. 59.

¹⁰¹ A.a. S. 61.

¹⁰² Modeér Kjell Åke, *Historiska rättskällor*, Stockholm 1997, s. 139.

¹⁰³ Welamson, *Om brottmålsdomens rättskraft*, Stockholm 1949, s. 62f.

¹⁰⁴ Ibid.

¹⁰⁵ Art 20 Romstadgan.

ytterligare. Införandet av denna regel i tribunalerna gav den internationella straffrätten en skjuts framåt mot en starkare position¹⁰⁶.

5.2.2 Ne bis in idem- regeln idag

5.2.2.1 Ne bis in idem- regeln i dagens svensk rätt

Staters suveränitet medför rätten att lagföra personer som utför en gärning vilken är straffbelagd enligt nationell lag. Vad gäller då om en person begår ett brott i en annan stat?

I många länder föreligger domsrätt om det förekommer ett brott i nationell rätt och vice versa. I Sverige begränsas dock domsrätten, då jurisdiktionsomfattningen inte avgränsas till vad som avses med ett brott enligt nationell rätt, utan även till domsrätsregler och domstolsbehörigheten. I Sverige avses med jurisdiktionsreglerna just domstolars behörighet att ta upp frågor till materiell prövning eller med andra ord domsrätsreglerna.

Sammanfattningsvis innebär jurisdiktion domstolarnas behörighet att döma över *gärningar* som utgör brott enligt nationell rätt. Detta skiljer sig från främst de anglosaxiska rättssystemen där behörigheten är överensstämmande med brottsbegreppet.¹⁰⁷

Sverige har omfattande jurisdiktionsregler, då jurisdiktion kan utövas på alla gärningar som är moraliskt förkastliga och är straffbelagda enligt BrB. Detta oberoende av vart gärningen är begången och mot vem. Den svenska jurisdiktionen får dock inte strida mot de folkrättsliga jurisdiktionsreglerna.¹⁰⁸

När en dom vinner laga kraft får ansvarsfrågan inte tas upp igen till prövning – ne bis in idem- regeln. Regeln finns reglerad i BrB 2 kap 5a §. Denna regel har sedan 70- talet genomgått många förändringar vilket har lett till att paragrafens bestämmelse blev allt mer komplicerad innan den senaste ändringen föreslogs i SOU 2002:98.

Bestämmelsens första stycke uppställer två krav för tillämpning. Till en början krävs det att frågan om ansvar för en viss gärning har prövats i ett främmande land, och att domen vunnit laga kraft enligt domstolslandets regler.

Vidare måste domen även vara meddelad i en brottmålskonventionsstat, lagföringskonventionsstat eller i den stat där gärningen var förövad. Bestämmelsen i stycket ger ett skydd till gärningsmannen mot en andra

---

¹⁰⁶ Art 10 ICTY och art 9 ICTR.

¹⁰⁷ SOU 2002:98, *Internationella brott och svensk jurisdiktion del 1* s. 73f.

¹⁰⁸ Ibid.

lagföring i Sverige, samtidigt som det hindrar svensk domstol att ta upp frågan till prövning igen.¹⁰⁹

Dock kan inte denna rättsverkan aktualiseras såvida inte frågan prövats, det vill säga att den tilltalade antingen blivit frikänd eller förklarats skyldig. Vidare om den tilltalade funnits skyldig att påföljden inte ådömts, att påföljden verkställts eller att verkställighet pågår delvis eller i sin helhet. Slutligen gäller bestämmelsen även i det fall då påföljden har bortfallit enligt det främmande landets lag.¹¹⁰

Sammanfattningsvis innebär det ovan nämnda att res judicata verkan garanteras här i landet för domar i utlandet ådömda om påföljden verkställs i en normal ordning.

I det andra stycket stadgas om undantagsregeln till första stycket. Där hänvisas till BrB 2 kap 1 § och 3 § punkten 4,6 eller 7. Det vill säga att undantaget från ne bis in idem-regeln gäller vid gärningar begångna i Sverige, mot Sverige, vid brott som exempelvis kapning och penningförfalskning m.m., eller slutligen vid grövre brott där svensk lagstiftning stadgar om minst fyra år som lindrigaste påföljd¹¹¹. Denna punkt är av en speciell karaktär, då Sverige bibehåller rätten att lagföra personer för brott som direkt är stötande eller är av grövre slag i Sverige men som i det främmande landet ger avvikande låga påföljder, eller inga alls.

I bedömningen om res judicata regelns tillämpning beaktas huruvida omständigheter som exempelvis offrets eller den tilltalades etnicitet varit centrala i domen.¹¹²

Bestämmelsen i 3 § som det i det andra stycket hänvisas till gäller brott som Sverige på grund av internationella förpliktelser ålägger sig att lagföra för. Likaså gäller inte res judicata verkan här om gärningen är straffri i gärningsorten.¹¹³ Dessa undantag gäller självklart inte i fråga då lagföring i ett främmande land skett på begäran av Sverige.¹¹⁴

I detta fall uppställs en huvudregel i 2 kap 5a § första stycket med undantag i andra stycket. För dessa undantag gäller undantaget i 2 kap 5a § andra delen av andra stycket, nämligen att lagföring inte kan aktualiseras i Sverige om lagföringen i ett främmande land sker med svensk begäran.

Både 1 och 2 stycket i paragrafen har ett starkt samband med 2 kap 4 §, som reglerar frågan var en gärning skall anses vara begången. Det vill säga för

---

¹⁰⁹ Holmqvist Lena m fl, *Brottsbalken En kommentar del 1 (1 – 12 kap)*, Stockholm 2002, 2:49.

¹¹⁰ Holmqvist Lena m fl, *Brottsbalken En kommentar del 1 (1 – 12 kap)*, Stockholm 2002, 2:49.

¹¹¹ Ibid.

¹¹² A.a 2:50.

¹¹³ Ibid.

¹¹⁴ Ibid.

att klargöra vilket stycke som reglerar ett visst fall måste man titta på fjärde paragrafen först och främst och fastställa vart gärningen anses vara begången sedan därefter går man in och undersöker 2 kap 5a §.¹¹⁵

I det tredje stycket 2 kap 5a § stadgas det om kravet på åtalsförordnande av regeringen eller den regeringen bemyndigat ifall fråga om ansvar prövas och dom meddelas i ett främmande land samtidigt som det inte föreligger några hinder mot en andra lagföring.

Tredje stycket 5a § behandlar luckan mellan första och andra stycket. I det första stycket talas det om gärning medan det i andra stycket talas om brott. Detta leder till att det starka skyddet för individer inte kan omfatta alla fall som kan tänkas uppstå och bör regleras i första och andra stycket. Därför fungerar tredje stycket som en kompletterande bestämmelse.¹¹⁶

5.2.2.2 Internationella rätten och ne bis in idem- regeln

I lagen (2002:329) om Sveriges samarbete med Internationella brottmålsdomstolen stadgas det att domar som meddelas av domstolen utgör hinder för Sverige att åtala personer för samma gärning.¹¹⁷

Ne bis in idem- regeln finns reglerad i bland annat Romstadgan art 20. I artikeln stadgas förutom ne bis in idem- regelns omfattning av dom meddelad av Internationella brottmålsdomstolen, även omfattningen av dom som meddelas av nationell domstol.

I art 20.1 Romstadgan regleras ne bis in idem- regeln i fråga om ansvar prövats för en *gärning* som ingår i beskrivningen av ett brott. Ne bis in idem- regeln har också verkan att förhindra lagföring av en person i en annan domstol om det tidigare för ett brott meddelats dom av brottmålsdomstolen enligt 20.2 för denna person.¹¹⁸

Detta innebär att res judicata verkan är stadgad i Romstadgan som hindrar domstolen att ta upp ett mål i prövning fler än en gång.¹¹⁹ Gällande de nationella domstolarna görs den skillnaden att ne bis in idem- regeln vinner rättskraft i brott enligt art 5 men kan inte ha rättskraft för andra brott i de nationella domstolarna. Detta synes rimligt då exempelvis en person mördat ett stort antal personer men finnes icke ansvarig för folkmord i brottmålsdomstolen. Detta kan i sin tur inte hindra en nationell domstol att pröva fråga om personens ansvar för mord.

I art 20.3 regleras huvudregeln att den Internationella brottmålsdomstolen är förhindrad att lagföra personer som tidigare blivit lagförda i en nationell

---

¹¹⁵Holmqvist Lena m fl, *Brottsbalken En kommentar del 1 (1 – 12 kap)*, Stockholm 2002, 2:49.

¹¹⁶a.a 2:51.

¹¹⁷SOU 2002:98, *Internationella brott och svensk jurisdiktion del 2* s. 298.

¹¹⁸Ibid.

¹¹⁹a.a s.299.

domstol för en gärning som utgör brott i enlighet med art 6, 7 eller 8 och dess dom vunnit rättskraft.

Ett undantag finns dock i samma artikel. Denna behandlar frågan då rättegång konstrueras på ett sätt att den tilltalade undgår straffansvar eller att rättegången inte samstämmer med folkrättsliga normer om en oberoende och opartisk domstol. Brottet måste dock falla under den Internationella brottmålsdomstolens jurisdiktion. Detta innebär att en andra lagföring i den Internationella brottmålsdomstolen villkoras med en rad brister i en nationell dom som beslutas om ett brott faller inom den Internationella brottmålsdomstolens behörighet. För huruvida dessa brister föreligger görs en bedömning i samband med prövningen om domstolens behörighet.¹²⁰

För Sverige gäller andra överenskommelser som hindrar svensk lagföring på grund av en annan utländsk brottmålsdom. Dessa återfinns i bland annat lagen (1963:193) om samarbete med Danmark, Finland, Island och Norge angående verkställighet av straff m.m. I denna stadgas det att åtal inte får väckas för gärningar i Sverige om en dom i de nämnda staterna meddelas och framställningen om verkställigheten blir bifallen i Sverige.¹²¹

Två andra lagar som reglerar utländska domars rättskraft är lagen (1972:260) om internationellt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom och lagen (1978:801) om internationellt samarbete rörande kriminalvård i frihet. Enligt dessa får en person inte åtalas i Sverige för en gärning om en påföljd ådömts av en främmande myndighet i en främmande stat och om domen skall verkställas i Sverige.¹²²

---

¹²⁰ Ibid.

¹²¹ Holmqvist Lena m fl, *Brottsbalken En kommentar del 1 (1 – 12 kap)*, Stockholm 2002, 2:52a.

¹²² Ibid.

5.3 Brottsoffret

Det finns många teorier skrivna om förhållandet mellan offer och gärningsman. I ”The Criminal and His Victim” tar Hans von Hentig upp förbindelsen mellan offer och gärningsman och menar att det ofta finns en ömsesidighet dem emellan. Offret har på olika sätt förmått gärningsmannen att begå brottet mot henne.¹²³

En annan teoretiker - Ezzat A. Fattah – menar att varje kultur skapar ideal av sina offer och gärningsmän. Han uppställer olika kategorier av offertyper:

Den första typen av offer innefattar de som är offer för kulturella värderingar. Kulturella könsroller gör kvinnorna till legitima offer.

Till den andra gruppen hör de som är drabbade av ojämlig fördelning av välstånd och makt. De som hör till denna offergrupp är enligt forskningen de som är mer sårbara och utsatta än andra vilket leder till att de får offerrollen. Denna grupp kan exempelvis omfatta kvinnor i patriarkala samhällen, barn, handikappade och äldre.

Vidare finner Ezzat A. Fattah att det till den tredje gruppen hör personer som är medansvariga till sin egen viktimisering. Han menar att de direkt kan vara provocerande eller samtycker till handlingar som får de att finna sig i offerrollen.

Slutligen illustrerar forskaren den fjärde gruppen där han menar omfattar den typ av offer som karaktäriseras av sitt försumliga, hänsynslösa eller ibland direkt brottsliga beteende, till exempel att lifta med en främling. Offret ger därigenom en potentiell gärningsman anledning att begå brott.¹²⁴

En tredje teori som studerat brottsoffret är kriminologens Niels Christies ”det idealiska offret”. Dessa offer är inte idealiska ur gärningsmannens perspektiv, utan det är Christies uppställning av personer som enkelt får ställningen offer när de drabbats av brott.¹²⁵

Han uppställer fem egenskaper som leder till offerställning:

1. Offret är svagt. Sjuka, gamla och unga personer passar särskilt bra som idealiska offer.
2. Offret är upptaget med ett respektabelt projekt: att ta hand om sin syster.

---

¹²³ Nielsen Beth Grothe, *Viktimologi. Om förbrydelsens ofre: teori og praxis*, Aarhus 1998, s. 25.

¹²⁴ A.a 30ff.

¹²⁵ Åkeström Malin & Sahlin Ingrid, *Det motspänstiga offret*, Lund 2001, s. 47.

3. Hon är på en plats som hon inte kan klandras för att vara på: på allmän plats under dagtid.
4. Gärningsmannen är stor och ond.
5. Gärningsmannen är okänd och har ingen personlig relation till offret.¹²⁶

Det ideala offret skulle till exempel enligt detta schema vara en gammal dam som är på väg för att hjälpa sin syster under dagtid bli rånad av en stor manlig rånare.¹²⁷

---

¹²⁶ Åkeström Malin & Sahlin Ingrid, *Det motspänstiga offret*, Lund 2001, s. 47.

¹²⁷ Ibid.

6 Olika skyddsintressen

6.1 Inledning

Det är till en viss grad enkelt att förklara varför en viss stat väljer en viss linje för dess straffrätt. Men det förefaller ytterst svårt att jämföra två staters straffrätt och varför det råder skillnader mellan dessa. Men detta hindrar inte att jag gör ett försök med hjälp av RH 2000:84.

6.2 Brottsoffretsskydd eller gärningsmannens rättssäkerhet?

En av demokratins pelare är rätten till en rättssäker och rättvis rättegång. Denna princip är av ett stort värde att den finns i svensk grundlag. Det är dock ingen hemlighet att det politiska spelet är den centrala faktorn för vem som verkligen kan tillförsäkras rättssäkerhet och vem som inte "bör" tillägnas rättssäkerhet. Det finns många exempel i svensk historia anser jag, då "debatten om rättsrötan" bara är några fall av många.

Det ovan sagda innebär inte att den svenska rättssäkerheten är i kris. Jag vill påstå att det i vissa fall måste ses över om inte rättssäkerheten urholkas av en eller annan anledning.

Jag anser att demokrati inte bara bör upprätthållas inför den demokratiska processen i form av val, utan även i behandlingen av de demokratiska principerna där ibland annan rättssäkerhet. Om detta upprätthålls behövs enligt mig inte det som Peczenik kallar "etiskt värde". Jag menar att regler och principer förutsätts inneha etiskt värde i och med att det demokratiska systemet är etiskt accepterad. Om de rättsliga besluten tillämpar dessa principer med objektivitet är det etiska värdet uppfyllt redan i första ledet.

Jag ska för tydlighetens skull använda mig av Hitlers stat som exempel. Peczenik menar att det inte kan anses vara rättssäkert ifall judarna under Hitlers stat kunde förutse att de kommer bli utrotade. Jag anser däremot att problematiken uppstår redan tidigare i processens fortlöpning. Detta då Hitler skapade dessa bestämmelser genom icke legala och demokratiska principer, enligt mig gick rättssäkerheten förlorad redan på detta stadiet.

Enligt Jareborg är effektivitet en bieffekt av rättssäkerhet och därmed dess svaghet. Jag finner att denna teori stärks i det svenska rättssystemet särskilt i frågor som är främmande för det svenska samhället, som i exempelvis de så kallade hedersmord. Jag vill med försiktighet påstå att det är särskilt angeläget att föredra låga kostnader av en rättsprocess framför rättssäkerhet när det är fråga om gärningar utförda av främmande personer med främmande bakgrund.

Jag finner att min ovan redogjorda slutsats stöds av det faktum då TR finner det klarlagt att Pele sköts till döds i faderns hus i staden Dhouk i Irak. Vidare är det enligt domstolen klarlagt att farbröderna Razkar och Dakhaz samt systemen Breen befann sig i huset vid den aktuella tidpunkten för brottets utförande. De tilltalade farbröderna har gjort gällande att det är Peles far Agid som utförde mordet. Åklagaren däremot menar på att det var Razkar som sköt och att Dakhaz vid tillfället anses vara medgärningsman. TR köper systemens berättelse rakt av, utan att ens ge tillfälle att överväga de tilltalades utsaga om att det möjligen kan finnas rimliga tvivel vilka talar för att det är fadern som dödade Pele. HovR instämmer i bedömningen utan att ge vidare skäl för ståndpunktens utgång.

Vidare finner jag att domslutet angående tillämpningen av *ne bis in idem*-regeln ger ytterligare stöd för att domen inte är glasklar och objektivt utformad.

För att överhuvudtaget konstatera att BrB 2 kap 5a § är tillämplig, torde man till att börja med fastställa var gärningen är begången enligt 2 kap 4 §.

I fallet konstaterar både TR och HovR att brottet anses vara begången i Sverige. Rätten finner att en planering hade skett i Sverige och att denna planering var den inledande delen av den brottsliga gärningen, mordet som inträffade i Irak. Därmed ses denna del vara sammanbunden till den avslutande gärningen, det vill säga själva utförandet av mordet. Av detta drar rätten slutsatsen att gärningen i sin helhet var begången i Sverige det vill säga att även mordet anses vara begången här i landet. Därför bedöms det att svenska domstolen har jurisdiktion i frågan och undantaget i 2 kap 5a § anses inte vara tillämplig i fallet.¹²⁸

Rätten menar att eftersom brottet utgörs av två led i samma gärning, måste hela gärningen anses vara utförd i Sverige och faller under 2 kap 1 § där *res judicata* verkan är undantagen från 2 kap 5a § andra stycket. Det vill säga för de fallen där gärningen begås i Sverige. Frågan om domen som männen avtjänade i Irak ansågs gälla endast själva mordet – utförandet av andra ledet – och inte hela gärningen. Detta innebär att *res judicata* verkan inte utgör några rättegångshinder i detta fall enligt rätten.¹²⁹

Till att börja med måste diskussion angående frågan huruvida gärningen skall ses som två led i en och samma gärning föras. I fallet talar offrets system om att sammanträden mellan bröderna hölls för att diskutera vad som skulle göras med Pele – offret. Det uttalades ett antal gånger att Pele måste dö och slutligen berättar hon att pappan någon gång talade om för henne att

---

¹²⁸ Holmqvist Lena m fl, *Brottsbalken En kommentar del 1 (1 – 12 kap)*, Stockholm 2002, 2:38.

¹²⁹ a.a 2:52b.

männen hade betalt 40 000 kr för att Pele skulle dödas utan att det verkligen skedde.

Om jag börjar med de sammanträden som påstås ha ägt rum, förstår jag av rättsfallet att Breen, Peles syster, inte riktigt kan berätta vad som sades eller diskuterades i dessa sammanträden. Det enda hon berättar var att man diskuterade vad som skulle hända med Pele. Detta väcker ett rimligt tvivel, och att det finns en möjlighet att det inte var fråga om en planering av mordet. Jag menar att det finns en skillnad mellan att planera vad som skulle göras med henne och att planera ett mord. Det kan enligt mig till exempel ha varit fråga om en planering av giftermålet som anordnades eller uteslutning av Pele ifrån släkten. Jag kan i detta fall inte utesluta den möjliga omständighet att det som diskuterades i dessa sammanträden inte var fråga om planering av mordet.

Det uttalades i många sammanhang att ”Pele måste dö!”. Detta bedöms som en omständighet till nackdel för männen, men min fråga lyder: hur man värderar denna omständighet när mamman uttalade orden? Vidare kan jag inte undvika att fråga mig varför Breen hjälpte till att hitta Pele. Att hon dessutom försökte övertala sin syster att följa med hem efter den första rymningen då farbrodern satt i bilen och spionerade på Pele. Att hon inte istället varnade systemen från att komma hem igen. Jag finner det mer självklart om hon avstått från detta om hon uppfattade uttalanden allvarligt menade.

Det som finnes mest relevant för uppsatsens ämne är att denna omständighet inte kan ses som ett planerande led i slutförandet av brottet – mordet.

Den sista omständigheten som jag här diskuterar är kring det att männen hade betalt 40 000 kr till någon som anlätades för att mörda Pele. Frågan här är om denna omständighet kan anses vara en del av planerna och därmed att planerna utgör en del av den brottsliga gärningens helhet inklusive mordet som skedde i Irak.

Jag bedömer denna omständighet som en självständig gärning. Männens gärning faller enligt mig under anstiftan. Denna brottsliga gärning avslutas i och med att mordets utförande misslyckades då Pele inte hittades i Sverige. Jag finner därför denna omständighet självständig från den brottsliga gärningen som utfördes i Irak.

Detta menar jag dock inte att denna omständighet inte skall räknas till nackdel för männen i en helhetsbedömning, gemensamt med deras uppsåt och starka vilja i att Pele berövas livet. Detta skall dock enligt mig inte tolkas som en del i den brottsliga gärningen – mordet. Eller med andra ord att detta som rätten tolkar det, planering av att Pele berövas livet i Irak.

Jag frågar mig i detta fall varför Sverige i fallet inte lagför Peles farfar och farbror med hemvist i Australien om den brottsliga gärningen anses begången i Sverige. Sverige skulle även kunna lagföra personerna då brottet är moraliskt förkastligt.

Vidare finner jag brister i den motivering att domen som verkstälts i Irak bara avser mordet. I detta fall gör man en tolkning av den irakiska domen om att den bara gäller själva gärningen, mordet, och inte planeringen, men om domen i Irak bara avser mordet måste planeringen i så fall vara en självständig gärning från mordet. Det vill säga att man i tolkningen av den irakiska domen finner planeringen och utförandet av mordet två självständiga gärningar. I detta fall finner jag att man tolkar samma omständigheter efter vad som är mer passande för ett förutbestämt anseende om hur man skall döma i fallet.

Sammanfattningsvis godtar jag inte motiveringen om att de ovannämnda omständigheter bedöms som planering av ett mord vilken skulle utföras i ett främmande land – Irak, och därigenom att den brottsliga gärningen skall inkludera två sammanbundna led – planeringen och mordets utförande. Slutligen att detta anses som en brottslig gärning vilken begås på svenskt territorium.

Jag drar således den slutsats att lokaliseringen av den brottsliga gärningen inte kan bedömas vara begången i Sverige enligt 2 kap 4 § BrB med bakgrund av ovannämnda motiveringar.

Om jag istället förutsätter att det är fråga om två olika självständiga gärningar kan utgången bli annorlunda än den ovannämnda slutsatsen som rätten kommer fram till. I så fall skall planeringen och mordet vara två olika brottsliga gärningar.

Mordet skall enligt 2 kap 4 § BrB lokaliseras i Irak, och därmed skall domen få en res judicata verkan. Ne bis in idem- regeln i 2 kap 5a § första stycket skall kunna tillämpas.

I detta fall är det fråga om en moralisk förkastlig gärning som ändock inte faller under första stycket utan faller under undantaget. I denna stadgas det att fall som motsvarar beskrivningen i exempelvis 2 kap 3 § inte vinner res judicata verkan i Sverige. Mordets utförande och omständigheterna i övrigt talar för en brutal och hänsynslös gärning. Mord i detta fall har enligt svensk rätt en påföljd om minst 10 års fängelse eller livstidsfängelse. I Irak fick männen ett års fängelsestraff vilket skiljer sig markant från den svenska påföljden för motsvarande gärning, och påföljden måste därför anses vara oskäligt mild i förhållande till gärningen.

Om man går vidare in och diskuterar planeringen som brottslig gärning (här förutsätter jag att en planering har ägt rum men att den inte nödvändigtvis har skett i Sverige) finner man att den irakiska domstolen inte lagför någon av männen som nämnts i fallet däri bland annat Peles farfar och farbror från Australien till ansvar för någon form av förberedelse. Detta innebär att frågan inte prövats i ett främmande land och Sverige möter inga hinder att pröva saken i Sverige.

Sammanfattningsvis blir slutsatsen att männen kan lagföras i Sverige även om domstolen bedömer fallet som två självständiga brottsliga gärningar. Då mordet bedöms vara av moraliskt förkastlig natur faller den naturligt under undantaget i 2 kap 5a § andra stycket. Samtidigt kommer den svenska domstolen fram till att planeringen inte prövats i det främmande landet vilket inte hindrar Sverige från att lagföra männen för detta.

Problematikens komplexitet driver en in på banor bort om all formalitet. Männens gärning kan inte på något sätt ursäktas men detta hindrar inte att frågan bedöms med inflytande av den uppmärksamhet som fallet fick. Jag anser att domen av fallet till stor del bedöms för en avskräckande effekt. Domstolen har gällande påföljdsfrågan i denna del av fallet inte vägt in männens rättssäkerhet. Rättsstatens och rättssäkerhetens rekvisit är just förutsebarhet och att inte dömas i samma sak två gånger. Jag tror att dessa två rekvisit blivit försummade.

Männen dömdes till ett års fängelse i Irak vilket innebär att de genomgick en rättsprocess och verkställighet av en påföljd (låt gå en oskäligen kort sådan). Processen i Sverige var i samma sak vilket är enormt utmattande samt psykiskt och ekonomiskt påfrestande. Påföljden bedöms till livstidsfängelse i Sverige. Jag anser att denna mycket väl skall kunna sättas ner till minimistraffet med bakgrund av omständigheterna bakom processen. Med andra ord menar jag att eftersom männens tidigare dom verkställts i Irak och en andra process i samma fråga drivits i Sverige borde det tala som en förmildrande omständighet i påföljdsfrågan.

6.3 Vilka är brottsoffer och vilka är gärningsmän i Irak?

Liksom tidigare nämnts är den politiska diktaturmakten i Irak den huvudsakliga faktorn i den negativa utvecklingen i den irakiska straffrätten. Rättsväsendet var en bluff under diktaturregimen, detta inklusive rättssäkerhet och brottsoffrets skydd. Allt berodde på vem som var gärningsman och vem som var offret.

Det icke strukturella och ologiska rättsförhållandet har lett till att samhället går tillbaka till normer och regler vilka var gällande under ättsamhället. Samhället nyskapade en struktur vilken livnärdes av diktaturen, denna ger mannen än mer dominans och kvinnan än mer underlägsenhet. Utvecklingen ledde till att straffrätten ändrades i denna riktning. Kvinnan fick till och med en förlorad status som offer och därmed förlorade hon även skyddet.

Jag vill helst avvisa att den irakiska kulturen är skyldig till fenomenet hedersmord. Jag ser en kultur som icke bekönad där en kvinna och en man är likvärdiga. Jag vill helst (kanske naivt nog) tro att kulturen är källan till allt civiliserat och till nyskapande av allt gott och vackert därför hör inte mord in i min bild om kulturen. Däremot finner jag att traditioner mycket väl skulle kunna vara skyldiga till de så kallade hedersmord. Traditioner är en samling av faktorer vilka formar ett samhälle. Religion, politisk makt och historia med flera är basen för ett samhälles utformning och utveckling i både positiv men också negativ riktning.

Om jag går djupare in och analyserar dessa kaotiska förhållanden finns det de enskilda faktorer som förstärker systemets utformning.

Individen är en del av helheten i den irakiska samhällsstrukturen, och om en individ på ett direkt eller indirekt sätt försöker rubba hierarkin måste denne straffas hårt. Det vill säga om en kvinna försummar i sin uppgift att bevara familjens heder är det mannens uppgift att straffa denna kvinna för att hennes försummelse innebär en rubbning i strukturen. Samhället i övrigt förmår mannen att utföra sin uppgift. Även inom i art 409 ges klara indikationer om detta.

I straffrättslig mening tolkas även detta in i heders bevarande artikeln 409. Kvinnan som mördas anses inte vara ett offer utan en provocerande svag gärningsman i och med att hon inte utför sin uppgift att bevara hedern. Den mördande mannen är offer för hennes försummelse och måste därför ställa allt till rätta genom att mörda henne. Domstolen har i uppgift att kontrollera och underlätta denna mannens uppgift. Detta innebär att offer och gärningsmannas rollerna slås om.

En annan faktor som bidrar till denna absurda utgång av ett hedersmord är enligt mig islam och dess inflytande i straffrätten. I koranen som är den primära källan i Iraks rättssystem är kvinnan svag, är värd bara hälften av

mannens värde, och utgör ett ständigt hot gentemot mannens heder. Detta är en förklaring till varför kvinnan inom straffrätten (som är i stort sätt uppbyggd med koranen som grund) sällan anses vara ett offer. Hon ses som källan till ondskan därför är det av naturligt skäl att en domstol med dessa värderingar i bakgrunden på den mördade kvinnan med misstänksamhet.

7 Slutsats

Kvinnan har fortfarande en underlägsen ställning i samhället vilket innebär att hon anses vara skyldig även då hon är ett offer. Trots de stora skillnader mellan det irakiska och det svenska rättssystemet anser jag att konsekvensen blir den samma då domare och jurister försöker hitta "målvakt" eller en förklaring för mannens beteende i kulturen.

I det svenska exemplet går domare in och diskuterar huruvida det är ett hedersmord eller inte. Detta ger enligt mig intrycket av att man försöker förklara eller ursäkta mannens beteende med ett motiv som han inte kunnat råda över på ett eller annat sätt. Detta så som i den irakiska domen "männen hade inte kunnat veta bättre". Detta även om man i Sverige ser hårdare på hedersmord är slutsatsen densamma.

I den irakiska strafflagen är min slutsats ännu tydligare där man i lagen tydligt anger att kvinnan är underlägsen mannen ibland annat frågan om heder och hedersbrott som det kallas i den irakiska lagen.

Sammanfattningsvis finner jag att en kvinna i Irak i vart fall är medveten om att hon inte har ett skydd, men i Sverige finner jag att kvinnan i viss mån befinner sig i en svårare situation då hon tror att hon har ett skydd men som i verkligheten inte alltid är ett verkligt skydd utan bara teoretisk.

Hedersmord har enligt mig olika former i olika samhällen och behandlas därmed olika. Enligt mig är konsekvensen av att kvinnan är underlägsen den att "hedersbrott" i de olika samhällena även straffas olika. Detta både i det svenska och i det irakiska samhället. Problematiken kan dock inte besvaras enkelt utan de är fråga om relativitet.

Rättsfallsförteckning

RH 2000:84

Käll- och litteraturförteckning

- Holmqvist Lena m fl, *Brottsbalken En kommentar del 1 (1 – 12 kap)*, Stockholm 2002
- Bogdan Michael, *Komparativ rättskunskap*, andra upplagan
- Intervju med domaren Zuhair Kadhum Abbud. 2004 11 29
- Suss Forsman Thullberg, ur: *Starkare än du*, Laholm 2003
- Andersson J. N. D, *The Eclipse of the Patriarchal Family in Contemporary Islamic Law*, 1968 London
- Ahmed Leila, *Women and Gender in Islam: Historical Roots of a Modern Debate*, 1992
- Bourdieu Pierre, *Den manliga dominansen*, Göteborg 1999
- Hallberg Peter med flera, *Elva texter i politisk teori*, Lund 2001
- www2.amnesty.se *Heder och skam*, 2004-11-21.
- Nationalencyklopedin, Band 20, 1996 Höganäs
- Wennberg Suzanne, *Introduktion till straffrätten*, Stockholm 1999
- Heuman Maths, *Rättsaffärerna Kejne och Haijby*, Stockholm 1978
- Peczenik Alexander, *Vad är rätt? Om demokrati, rättssäkerhet, etik och juridisk argumentation*. Göteborg 1995
- Wennberg Suzanne, *Introduktion till straffrätten*, Stockholm 1999
- Jareborg Nils, *Straffrättsideologiska fragment*, Göteborg 1992
- Frändberg Åke, *Rättsstatens organisation*, Uppsala 1986
- Beyer Cleas, *Vad är rättssäkerhet?*, Stockholm 1991
- Zila Josef, *Istället för straff: sanktionsavgifter som kriminalpolitiskt medel mot bagatellbrottslighet*, Stockholm 1992
- Nielsen Beth Grothe, *Viktimologi. Om förbrydelsens ofre: teori og praxis*, Aarhus 1998
- Åkeström Malin & Sahlin Ingrid, *Det motspänstiga offret*, Lund 2001